

Uyung Amilul Ulum
Asep Muhyidin
Ujang Jamaludin

NGARAKSA BASA

PANGAJARAN BASA SUNDA KEUR MURID SMP/MTS

KURDA BASA SUNDA
2025

VII

PENERBIT : STKIP MUTIARA BANTEN

NGARAKSA BASA

KURDA BASA SUNDA

Disusun ku:

- Uyung Amilul Ulum
- Asep Muhyidin
- Ujang Jamaludin

Penerbit :

STKIP MUTIARA BANTEN
Jl. Stadion Badak no. 2 Pandeglang

**NGARAKSA BASA: PANGAJARAN BASA SUNDA KEUR
MURID SMP/MTS KELAS VII**

Penulis :

Uyung Amilul Ulum

Asep Muhyidin

Ujang Jamaludin

Penerbit :

STKIP Mutiara Banten

**NGARAKSA BASA: PANGAJARAN BASA SUNDA KEUR
MURID SMP/MTS KELAS VII**

Penulis :

Uyung Amilul Ulum

Asep Muhyidin

Ujang Jamaludin

ISBN :

Menyusul sedang proses

Tim Editor :

Christian Erickson Sitio, M.H.

Dr. Ahmad Afandi Harja, M.Pd.

Asdarina, M.Pd.

Penyuting :

Bayu Purnama Galuh, M.Pd

Septi Citra Permana, M.Pd.

Dr. Eman Supriatna, M.Pd.

Desain Sampul dan Tata Letak :

Novianti Sisilia, M.I.Kom.

Penerbit :

STKIP Mutiara Banten

Redaksi :

Jl. Stadion Bandak No. 2

Pandeglang Banten

Tel.

Fax. 02535213147

Email. admin@stkipmutiarabanten.ac.id

Cetakan Pertama, Mei 2026

Hak cipta dilindungi undang – undang

**Dilarang memperbanyak karya tulis ini dalam bentuk dan dengan
cara apapun tanpa ijin tertulis dari penerbit**

Panganteur

Panganteur

Puji sinareng syukur urang panjatkeun ka hadirat Allah Swt. jalaran rahmat, karunia, sarta idin- Na bahan ajar éléktronik (e-book) mata pelajaran Basa Sunda berbasis kearifan lokal ieu tiasa diréngsékeun. Panyusunan bahan ajar ieu mangrupa salah sahiji upaya ngamekarkeun média pangajaran anu saluyu jeung kabutuhan murid dina jaman digital, sakaligus minangka urun rembug dina ngaraksa basa jeung ngamumule budaya daérah.

Bahan ajar ieu dirancang pikeun nyayagikeun matéri pangajaran Basa Sunda anu terpadu jeung nilai-nilai kearifan lokal, hususna budaya jeung kahirupan masarakat wewengkon Pandeglang. Matéri anu disusun dina ieu e-book ngawengku kompetensi kabasaan, pamahaman téks, kecap (diksi), latihan soal, sarta kagiatan pangajaran anu disaluyukeun jeung kahirupan sapopoe murid. Sajaba ti éta, rupa-rupa ilustrasi, conto bacaan, jeung kontén budaya lokal disayogikeun pikeun nguatkeun patalina antara matéri pangajaran jeung réalitas sosial budaya murid sangkan pangajaran jadi leuwih mundel maknana.

Panyusunan bahan ajar ieu tujuana pikeun ngahasilkeun bahan ajar digital anu inovatif, pikaresepeun, interaktif, sarta gampang diakses ku murid boh ku guru. Sacara husus, bahan ajar ieu dipiharep bisa ningkatkeun kompetensi basa Sunda murid, boh dina aspék ngaregepkeun, nyarita, maca, boh nulis. Sajaba ti éta, ngamekarkeun e-book ieu ogé miboga tujuan pikeun ngarojong palaksanaan pangajaran anu leuwih fleksibel, éféktif, sarta saluyu jeung kamajuan téknologi pangajaran.

Nyurupkeun kearifan lokal dina bahan ajar ieu kacida pentingna, lantaran pangajaran basa daérah teu bisa dipisahkeun tina kontéks budaya sakurilingna. Basa Sunda lain ngan saukur alat komunikasi, tapi ogé minangka média pikeun nurunkeun nilai, norma, idéntitas, sarta pandangan hirup masarakat Sunda. Ku kituna, ngasupkeun unsur-unsur budaya lokal Pandeglang kana bahan ajar mangrupa léngkah strategis pikeun numuwuhkeun kasadaran budaya, nguatkeun karakter murid, sarta ngajaga kalangsungan nilai-nilai lokal di tengah arus globalisasi jeung modernisasi.

Panulis miharep bahan ajar ieu tiasa méré mangpaat anu nyata pikeun para pangguna, hususna guru jeung murid dina prosés pangajaran Basa Sunda. Pikeun guru, bahan ajar ieu dipiharep bisa jadi alternatif média pangajaran anu inovatif jeung kontekstual, sangkan bisa ningkatkeun kualitas prosés diajar-ngajar. Pikeun murid, e-book ieu dipiharep bisa jadi sumber diajar anu pikaresepeun, gampang kaharti, sarta bisa ningkatkeun motivasi diajar. Sajaba ti éta, panulis ogé miharep bahan ajar ieu bisa jadi rujukan pikeun panalungtik, pemerhati atikan, boh pihak séjén anu miboga perhatian kana ngamekarkeun pangajaran basa daérah berbasis budaya lokal.

Ari sasaran pangguna bahan ajar ieu nyaéta murid dina jenjang SMP anu diajar mata pelajaran Basa Sunda, guru Basa Sunda, mahasiswa basa daérah, panalungtik dina widang ngamekarkeun bahan ajar, sarta masyarakat umum anu miboga minat kana basa jeung budaya Sunda. Ku kituna, bahan ajar ieu lain ngan ukur boga fungsi minangka sumber pangajaran formal, tapi ogé minangka média pangajaran budaya anu bisa dimangpaatkeun sacara leuwih luas.

Panulis sadar yén bahan ajar ieu masih miboga kakurangan sarta can sapinuhna sampurna. Ku sabab éta, kritik jeung saran anu konstruktif kacida dipiharepna pikeun nyampurnakeun bahan ajar ieu dina mangsa nu bakal datang. Mugia bahan ajar éléktronik ieu tiasa méré kontribusi anu positif pikeun ngamekarkeun pangajaran Basa Sunda sarta ngalestarikeun kearifan lokal.

Pandeglang, Januari 2025
Baktos ti nu nyusun ieu buku.

Eusi Buku

Panganteur	ii
Eusi Buku	iii

Pangajaran 1: CACAHAN

A. Bacaan	1
B. Pedaran	4
C. Aspék Kabasaan	6
D. Latihan	10
E. Kuis Interaktif	12

Pangajaran 2: KAULINAN BARUDAK

A. Bacaan	13
B. Pedaran	21
C. Aspék Kabasaan	26
D. Latihan	31
E. Kuis Interaktif	32

Pangajaran 3: SASALAWATAN

A. Bacaan	33
B. Pedaran	36
C. Aspék Kabasaan	39
D. Latihan	45
E. Kuis Interaktif	45

Pangajaran 4: PANGALAMAN PRIBADI

A. Bacaan	46
B. Pedaran	48
C. Aspék Kabasaan	50
D. Latihan	56
E. Kuis Interaktif	57

Daftar Pustaka	58
-----------------------	----

PANGAJARAN 1: CACAHAN

CAPAIAN PEMBELAJARAN:

1. *Memahami dan mengidentifikasi* kaidah, bentuk, stuktur teks, dan unsur kebahasaan dalam cacahan tentang menyapa, memperkenalkan diri, berpamitan, meminta izin, mengucapkan terima kasih, dan meminta maaf, serta menanggapi, sesuai dengan fungsi sosial, struktur teks, dan unsur kebahasaan.
2. *Menyusun dan mendemonstrasikan* teks cacahan tentang menyapa, memperkenalkan diri, berpamitan, meminta izin, mengucapkan terima kasih, dan meminta maaf serta menanggapi dengan memperhatikan fungsi social, struktur teks, dan unsur kebahasaan yang benar dan sesuai konteks.

A. Bacaan

Baca nu taliti ieu wacana di héndép!

Bacaan Kahiji

Sumber: Peneliti

Bapana Santi rék ngoréd rék ngoréd jukut di deket imahna, tapi korédna teu seukeut. Santi dititah nginjeum ka tatanggana sugan bogaeun. Ari tatangga nu rék diinjeuman koréd ngaranna Pa Romli.

- Bapana Santi : "Néng, cik nambut koréd ka Pa Romli manawi gaduh,ieu Bapa rék ngorédan jukut."
Santi : "Ah, isin, Pa!"
Bapana Santi : "Ih, maké jeung isin sagala, sebatkeun wé dititah Bapa, kituh!"
Santi : "Muhun atuh."

Pa Romli kabeneran aya di imahna, Santi uluk salam bari terus nepikeun pamaksudanana.

Santi : "Assalamualaikum..."

Pa Romli : "Waalaikumsalam. Aéh geuning Santi, aya naon Neng?"

Santi : "Ieu, Pa... abdi dijurung ku mamang dipiwarang nambut koréd, manawi Bapa gaduh?"

Pa Romli : "Oh, aya koréd mah, rajin geuning éta Bapa?"

Santi : "Nuju kaleresan nyalsé wé panginten Pa. Nuhun atuh, Pa, ké pami atos mah ku abdi diwangsulkeun deui"

Pa Romli : "Muhun, ah tenang wé Neng, da ku Bapa gé teu nuju dianggo."

Santi : "Oh sumuhun atuh, Pa. Hatur nuhun. Assalamualaikum ..."

Pa Romli : "Waalaikumsalam, Neng."

Bacaan Kadua

Sumber: Peneliti

Kuari poé mimiti murid kelas VII-D SMP Negeri 1 Majasari asup sakola. SMP Negeri 1 Majasari perenahna di Kacamatan Majasari, Kabupatén Pandéglang.

"Barudak, kuari maranéh geus di SMP, geus lain murid SD deui. Pangajaranana géh beuki loba jasa jeung leuwih luhur, anu mantak maranéh kudu leuwih bener-bener diajarna. Guru nu ngajarna géh henteu sorangan tapi sababaraha urang gumantung kana pangajaranana," ceuk Ibu Neneng, Wali Kelas VII-D.

"Salian ti éta, Manéh géh kudu akur sauyunan jeung babaturan sakelas, nyah!. Sabab sakebel sataun ka hareup, maranéh bakal hirup babarengan méh unggal poé. wal lamun peré sakola meureun. Anu mantak upama teu akur jeung batur sakelas, bakal karasa susahna géh. Maranéh geus waranoh encan jeung babaturan sakelas?" Bu Yanti nanya.

Barudak henteu ragem ngajawabna. Aya anu ngajawab "entos", aya deuih anu ngajawab "encan". Anu ngajawab "entos" lantaran loba anu sakola asalna ti SD anu sarua atawa lemburna anu sarua di Kabayan. Ari anu nyebut "encan", lantaran asalna ti luar kota Pandéglang. Mun teu kitu, anu ukur wawuh munding jeung batur salemburna.

"Ku naeun henteu ragem?" ceuk ibu Neneng. "Anu mantak kuari mah mending wawanohan heula. Geura ka hareup sorangan-sorangan ngawanohkeun manéh. Sebutkeun aran, asal sakola, jeung padumukan."

Barudak maju sorangan-sorangan, ngomong di hareup. Diabsén ku Ibu Neneng. Nu pangheulaan diabsén éta Aan Nurjanah.

"Nami abdi Aan Nurjanah, asal sakola ti SD Negeri Saruni 2, rompok di Komplek Bumi Cipacung Indah, Pandéglang," ceuk Aan.

Laju Adang Suganda.

"Nami abdi Adang Suganda, asal sakola ti SD Negeri Saruni 1, rompok di Komplek Saruni Indah Permai, Pandéglang." Diteruskeun ku Yayan Sopyan.

"Abdi Yayan Sopyan, asal sakola ti SD Negeri Karaton 1, rompok kuari di Komplek Sauni Indah Permai, caket rompokna Adang."

"Héh, di Komplek Sarunina beulah mana?" [bu Neneng nanya.

"éta caket Sanggar, Bu!"

"Oh, Sanggar Ringkang Gumilang anu Pa Alam nyah?"

"Uhun, Bu."

"Yayan sok milu latihan nabeuh bedug atawa nari?"

"Engsok, Bu! Sok nongton doangan!" Barudak sakelas sareuri.

"Ih, ngalalaga ka Ibu. Sugaan Ibu mah miluan. Padahal mah hadé jasa lamun Yayan atawa saha baé bisa jadi anggota sanggar. Urang bisa diajar kasenian jeung nyaho kana budaya sorangan. Bisa nabeuh bedug nyah, bisa tari, bisa karawitan, jeung loba béh. Mangka eta Sanggar Ringkang Gumilang mah geus kakenal ka mana-mana, barudak. Malah sok diondang sagala ka luar negeri, mintonkeun rampak bedug, degung, calung jeung sajabana. Beuh gagah béh. Coba saha nu hayang manggung ka luar negeri?" Ibu Neneng nanya.

Barudak sakabéhna ngaracung paheula-heula

"Ulah ngan ngaracung doang gh! Tapi kudu ti kuari diajar kasenian!"

"Uhun, Bu!" témbal barudak bareng.

Wawanohan réngsé. Kabéhan geus ka hareup. Tadi Yayan anu pangpandeurian ja dina absén géh ngaranna pangtungtungan.

Maham Eusi Bacaan

Pikeun maham eusi bacaan anu tadi, pék jawab ieu pananya di héndép!

1. Saha anu nginjeum koréd?
2. Saha anu diinjeum koredna?
3. Keur naon éta koréd?
4. Kumaha adab Santi dina bacaan di luhur?
5. Saha wali kelas Kelas VII-D?
6. Ceuk Bu Neneng, naeun bédana diajar di SD jeung di SMP?

7. Ceuk Bu Neneng deui, kudu kumaha ari jeung babaturan sakelas?
8. Naeun sababna urang udu akur sauyunan jeung babaturan sakelas?
9. Nurutkeun maranéh, kumaha gatina lamun urang henteu akur jeung babaturan sakelas?
10. Naha éta sakabéh murid Kelas VII-D geus waranoh kabéh atawa encan? Jéntrékeun, naeun sababna?
11. Saha anu pangheulaan ngawanohkeun sorangan di hareupeun kelas? Urang mana?
12. Saha anu pangpandeurian ngawanohkeun sorangan di hareupeun kelas? Di mana cenah rompokna?
13. Saha cenah nu boga sanggar?
14. Naeun mangpaatna ceuk Bu Neneng lamun urang milu jadi anggota balé seni?

B. Pedaran

Mikanyaho Cacahan

Lamun ku urang ditengenan, eta dina bacaan di luhur aya bagian anu mangrupa cacahan. Coba tuduhkeun anu mana!

Bener, cacahan antara Santi jeung Bapana jeung antara Bu Neneng jeung Yayan Sopyan.

Cacahan nyaéta cacahan silitémpas antara dua urang atawa leuwih. Cacahan, ngobrol atawa cacahan mangrupa hal anu sering dilakukeun ku urang dina kahirupan sapopoé. Cacahanana mah bisa jeung saha baé. Kitu deui ngeunaan jejerna, bisa ngeunaan naeun baé. Dina karya sastra atawa drama, eta cacahan disebutna dialog.

Ari basa anu digunakeunana gumantung kana suasana jeung batur nyaritana. Lamun cacahan jeung babaturan atawa jalma anu geus loma dina suasana anu loma (akrab) atawa teu resmi, biasana basa anu digunakeunana géh basa loma. Tangtu baé bakal béda lamun urang nyarita jeung jelema anyar pinanggih, jelema anu pantes dipihormat, saluhureun, atawa dina suasana anu resmi. Biasana ragam basa anu dipakéna géh ragam basa hormat (lemes).

Sanajan kitu, dina suasana anu loma (akrab) atawa suasana resmi, aya hal anu sarua kudu diperhatikeun ku urang dina mangsa keur lumangsungna cacahan, di antarana:

1. Ngaregepkeun nu keur nyarita kudu bener-bener.
2. Henteu motong kalimah atawa ngaganggu omongan batur, iwal dina kaayaan anu keur penting jasa.
3. Nyarita kudu bener-bener, sorana béntés, tétéla, wajar, henteu aya kesan doang anu cowong.
4. Nyarita kudu anca, henteu gancang teuing sarta henteu ngayayay.
5. Naeun-naeun anu dicaritakeun ku urang, henteu méngpar tina téma anu keur digunemkeun.
6. Nyarita ngagunakeun lentong anu merenah.
7. Nyarita dibarengan ku rengkuh anu merenah sarta pasemon anu marahmay.

Maham Eusi Pedaran

Sangkan paham kana eusi pedaran di luhur, pék jawab pananya di héndép ku cara milih jawaban a, b, c, atawa d anu pangbenerna!

1. Cacahan dilakukeun ku
 - a. sorangan bari sorana harus
 - b. duaan tapi nu ngomongna sorangan
 - c. duaan atawa leuwih bari silitémpas
 - d. sorangan bari sorana teu kadéngé ku batur
2. Anu kaasup cacahan nyaéta
 - a. dialog
 - b. monolog
 - c. epilog
 - d. prolog
3. Téma dina cacahan
 - a. diatur ku nu nyarita
 - b. diatur ku nu diajak nyarita
 - c. bisa naeun baé
 - d. teu bisa sambarangan
4. Cacahan dilaksanakeun
 - a. di mana baé
 - b. dina kaayaan dines
 - c. di jero kelas
 - d. bari dariuk dina korsi
5. Kaasup henteu pantes dilakukeun lamun urang keur cacahan aya nu
 - a. nyarita dibarengan ku pasemon anu marahmay
 - b. nyarita dibarengan ku rengkuh anu merenah
 - c. nyarita dibarengan ku lentong anu merenah
 - d. nyarita dibarengan ku lajag-léjég jeung poporongos

Pancén 1

Pék diskusikeun jeung babaturan sakelompok ngeunaan:

1. Ciri-ciri cacahan.
2. Cacahan dina kahirupan sapopoé, boh di sakola boh di lingkungan kulawarga, anu patali jeung basa anu digunakeunana jeung téma anu sering jadi bahan cacahan.
3. Jieun laporanana!

C. Aspek Kebahasaan

1. Maca Cacahan

Di héndép aya bacaan mangrupa cacahan. Pék baca nu harus, béntés, sarta merenah lentongna!

Sumber: bikincv.com

- Yayan : "Assalamu'alaikum!"
 Adang : "Waalaikumsalam. Euh, ja Yayan. Aya naeun, Yan?"
 Yayan : "Puguh, kami dipiwarang ku abah, engkin wengi Pa Halimi dipiwarang ka rompok ba'da lsa, rék ngariung."
 Adang : "Aya acara naeun kitu, Yan?"
 Yayan : "Rék sukuran sakalian wawanohan abdi sakulawargi sareng urang dieu."
 Adang : "Oh, muhun, kin didugikeun ka abah. Kaleresan abahna teu acan dongkap ti kantor, biasana ogé sonten."
 Yayan : "Muhun, Hatur nuhun sateuacanna nyah! Yayan badé pamit burung."
 Adang : "Ké Yan, ulah geugeuraan géh. Cai-cai heula."
 Yayan : "Nuhun, Dang, kin deui bae. Sakalian baé sareng Adang nyah, engkin wengi diantosan di rompok, méh Yayan aya réncang."
 Adang : "Insya Allah, Yan. Boa engké sonten géh abdi ka rompokna Yayan, nya ngabantu-bantu naeun baé lah!"
 Yayan : "Beuh, nuhun jasa. Nuhun, Dang. Mangga."
 Adang : "Mangga."

Pancén 2

Kumaha pamanggih maranéh kana eusi cacahan di luhur? Kumaha deui ngeunaan basa anu digunakeunana?

Pék caritakeun nu jéntré tur tétéla!

2. Nyusun Cacahan

Sabada maca cacahan, geura kuari maranéh jeung babaturan sabangku nyusun cacahan, dumasar ana bacaan di héndép!

1. Aan Nurjanah dititah meuli gula putih ku indungna ka Warung Bi Anah. Pék jieun cacahanana antara Aan Nurjanah jeung Bi Abah.
2. Yayan rék ulin ka basisir Carita. Yayan nanyakeun perenahna jeung carana kumaha éta leumpang ka basisir Carita kana Adang. Pék jieun cacahanana antara Yayan jeung Adang.
3. Yayan keur di Pandéglang, endeuk balik ka Rangkas. Hayang mawa oléh-oléh. Yayan nanyakeun oléh-oléh has Pandéglang kana Didah, lanceukna. Pék jieun cacahanana antara Yayan jeung Didah.
4. Nunung keur diajar di kelas. Aya nu ngabéjaan, indung kolotna nu di Menés ninggal. Nunung ménta idin kana Ibu Yanti, wali kelasna, pikeun milu ngurebkeun indung kolotna di Menés. Pék jieun cacahanana antara Nunung jeung Bu Yanti.
5. Déwi rék ulang taun, ngondang Rina. Hanjakal Rina moal bisa datang, lantaran waktuna bantrok jeung acara kulawarga di imahna. Pék jieun cacahanana antara Déwi jeung Rina.

Pancén 3

Saenggeus maranéh nyusun naskah cacahan, coba geura polahkeun bagilir di hareupeun kelas.

Anu henteu agiliran ka hareup, méré pangajén ka kelompok anu keur metakeun cacahan. Ari anu diajénna nyaéta:

1. Basa anu digunakeunana.
2. Sikep dina waktu nyarita.
3. Eusi cacahanana.

Pangajén ti unggal kelompok ditepikeun sanggeus kelompok anu molahkeun cacahan réngsé.

3. Nyusun Téks Paguneman

Ayeuna urang diajar nyusun téks paguneman. Tugas kelompok, anggotana lima urang. Téma pagunemanana, pilih salah sahiji ieu dihandap!

Nginjeum buku kumpulan carpon di perpustakaan.

Itang : "Ari di perpustakaan aya buku kumpulan carpon, kitu?"
Tata : "Nya aya tangtuna gé, piraku..."
Dana :
Nanang :
Robi :
Dana :
Itang :

A. Narima tamu kolotna murid nu rék rapat di sakola.

Linda : "Ibu, punten ngalebetan heula buku tamu."
Tina: "Mangga di palih dieu. Nawisna di dieu, Bu."
Mési :
Rika :
Susi :
Linda :
Rika :

B. Balanja barang-barang keur kaperluan kemping.

Ida : "Salian ti obat-obatan, balanja naon deui nya?"
Titin : "Ruab-raéb, penting ieu mah... penting pisan!" Léni
Réni :
Putri :
Ida :
Putri :

Molahkeun Paguneman

Téks atawa naskah paguneman beunang nyusun kelompok di luhur, hég polahkeun di hareupeun kelas! Bagilir lima-an-lima-an saluyu jeung kelompokna.

Pangaweruh Basa

1. Tatakrama Basa Sunda

Maranéh geus maca, nyusun, sarta molahkeun cacahan. Ari basa anu dipakéna nyaéta ragam basa loma jeung ragam basa hormat. Babagian ragam basa anu ngawengku ragam basa loma jeung ragam basa hormat, disebutna tatakrama basa. Béda jeung di Priangan, basa hormat di Banten ngabogaan ciri has. Upamana baé, kecap *engké* jadi *engkin*. Salian ti éta, di Banten mah teu aya basa lemes keur ka sorangan jeung ka batur. Contona kecap imah lemesna jadi *rompok* (teu aya *bumi*), datang lemesna ukur *dongkap* (teu aya *sumping*), jsb.

Nurutkeun harti kecapna, éta tatakrama basa nyaéta aturan sopan santun ngagunakeun basa. Lamun urang nyarita henteu maké tatakrama basa hartina dusun.

Ari anu dimaksud tatakrama basa Sunda di dieu nyaéta ragam basa Sunda anu dipakéna diluyukeun jeung kaayaan anu nyarita, anu diajak nyarita, jeung anu dicaritakeunana pikeun silihormat jeung silihajénan. Jadi maksudna lain pikeun ngabédabédakeun jelema, boh dumasar kana status sosialna, boh pangkatna, atawa turunanana.

Sakumaha anu geus ditétélakeun di luhur, sacara gurat badagna, kekecapan dina eta tatakrama basa Sunda diwangun ku ragam basa loma jeung ragam basa hormat.

Contona:

Ragam basa loma:

balik, dahar, imah, paéh, héés;

Ragam basa hormat:

wangsul, tuang, rompok, ninggal, saré.

Yeuh tengetan geura béréndélan kecapna di héndép!

No.	Basa Loma	Basa Hormat
1.	aran	nami
2.	balik	wangsul
3.	bawa, cokot	nyandak
4.	béré, méré	masihan
5.	beuli, meuli	mésér
6.	beuteung	patuangan
7.	Bikang	awéwé
8.	bikeun, mikeun	masihkeun
9.	bisa	tiasa
10.	cageur	damang
11.	carita, nyarita	nyarios
12.	dahar	tuang
13.	datang	dongkap
14.	déngé, ngadéngé	nguping
15.	deuleu	tingal
16.	diuk	calik
17.	endung	alim
18.	gering	udur
19.	gero, ngageroan	nyauran

20.	hayang	hoyong
21.	héés	saré
22.	imah	rompok
23.	isin	era
24.	kami	abdi
25.	keur	nuju
26.	leumpang	mangkat
27.	marah	bendu
28.	ngajar	ngawulang
29.	ngajuru	ngalahirkeun
30.	nginum	ngaleueut
31.	nyaho	terang
32.	paéh	ninggal
33.	poho	hilap
34.	tanya, nanya	naros
35.	tawar, nawar	nawis

D. Latihan

Pikeun maham tatakrama basa Sunda, pék jawab pananya di héndép ku cara milih a, b, c, atawa d anu dianggap pangbenerna!

1. Tatakrama basa Sunda di Banten diwangun ku
 - a. ragam basa loma jeung basa hormat
 - b. ragam basa cohag jeung basa hormat
 - c. ragam basa dusun jeung basa lama
 - d. ragam basa dusun jeung basa hormat
2. Tatakrama basa Sunda maksudna pikeun
 - a. ngawilah-wilah jalma
 - b. ngahargaan saluhureun
 - c. silihargaan jeung sasama
 - d. ngahormat ka atasan
3. Kami mah poho teu mawa buku basa Sunda.
Basa ragam hormatna nyaéta....
 - a. Kami mah hilap teu mawa buku basa Sunda.
 - b. Abdi mah poho teu mawa buku basa Sunda.
 - c. Kami mah poho teu nyandak buku basa Sunda.
 - d. Abdi mah hilap teu nyandak buku basa Sunda.

4. Kami karak balik ti sakola.
Dirobah jadi ragam basa hormat.. ..
 - a. Kami nembé balik ti sakola
 - b. Kami karak wangsul ti sakola
 - c. Abdi nembé balik ti sakola.
 - d. Abdi nembé wangsul ti sakola.
5. Ngadéngé mah Mang Jumanta kamari **paéh**.
Ragam basa hormatna
 - a. Ngadéngé mah Mang Jumanta kamari ninggal.
 - b. Ngadéngé mah Mang Jumanta kamari paéh.
 - c. Nguping mah Mang Jumanta kamari ninggal.
 - d. Nguping mah Mang Jumanta kamari paéh.
6. Saha nu kamari héés di imahna Jaro?
Ragam basa hormatna
 - a. Saha nu kamari saré di rompokna Jaro?
 - b. Saha nu kamari saré di imahna Jaro?
 - c. Saha nu kamari héés di imahna Jaro?
 - d. Saha nu kamari héés di rompokna Jaro?
7. Waktu bapa datang ti Cimarga, kadeuleu mawa oléh-oléh.
Ragam basa hormatna....
 - a. Waktu bapa dongkap ti Cimarga, katingali mawa oléh-oléh.
 - b. Waktu bapa datang ti Cimarga, kadeuleu nyandak oléh-oléh.
 - c. Waktu bapa dongkap ti Cimarga, katingali nyandak oléh-oléh.
 - d. Waktu bapa datang ti Cimarga, katingali mawa oléh-oléh.
8. Suanah teu bisa sakola lantaran gering.
Ragam basa hormatna....
 - a. Suanah teu tiasa sakola ku margi udur.
 - b. Suanah teu bisa sakola ku margi udur.
 - c. Suanah teu bisa sakola ku margi gering.
 - d. Suanah teu tiasa sakola ku margi gering.
9. Pa Gustomi keur nawar kadu di pasar
Ragam basa hormatna
 - a. Pa Gustomi keur nawis kadu di pasar.
 - b. Pa Gustomi nuju nawar kadu di pasar.
 - c. Pa Gustomi keur nawar kadu di pasar.
 - d. Pa Gustomi nuju nawis kadu di pasar.
10. Bi Jarsih boga imah anyar di Cibaliung.
Ragam basa hormatna....
 - a. Bi Jarsih boga rompok anyar di Cibaliung.
 - b. Bi Jarsih gaduh imah anyar di Cibaliung.

- c. Bi Jarsih gaduh rompok énggal di Cibaliung.
- d. Bi Jarsih boga imah énggal di Cibaliung.

Kamus Letik

1. **perenahna** = ayana, lokasina, tempatna
2. **waranoh** = warawuh
wanoh = wawuh
wawanohan = wawawuhan, basa Indonésiana "berkenalan"
3. **ragem** = sarua
4. **wawuh munding** = babasan anu maksudna wawuh atawa sering papanggih tapi teu nyaho aran-aranna acan
5. **jelema anyar pinanggih** = jalma anu kakara papanggih harita
6. **ditengetan** = dideuleu bari diinget-inget
7. **cowong** = unggal ngomong sorana osok harus
8. **pasemon** = pasemuan, hal perkara semuna
9. **marahmay** = amis budi

E. Kuis Interaktif

Klik Didieu

PANGAJARAN 2: KAULINAN

CAPAIAAN PEMBELAJARAN

1. *Mengidentifikasi* jenis, ragam (varian), istilah, prosedur kaulinan barudak sesuai dengan fungsisosial, struktur teks dan unsur kebahasaan.
2. *Mendemonstrasikan* jenis, ragam (varian), dan prosedur *kaulinan barudak* melalui *pengamatan* langsung dari berbagai media sesuai dengan fungsi sosial, struktur teks dan unsur kebahasaan.

A. Bacaan

Di héndép aya bacaan anu nyaritakeun kaulinan barudak anu aya di pilemburan di wewengkon Banten. Geura baca nu gemet!

Sumber: tgrcampaign.com

Tatar Sunda beunghar ku rupa-rupa kaulinan, boh keur barudak awéwé boh barudak lalaki. Aya kaulinan nu maké alat saperti kenténg sasemplék, awi sabébék, kewuk, siki sirsak, jst. aya ogé kaulinan nu ngan saukur maké kakawihan. Aya nu sipatna olahraga, seni, jeung sakadar kalangenan ngeusi waktu wungkul. Nya kitu arulinna, aya kaulinan cukup duaan, aya ogé anu babaladan lobaan. Rupa-rupa kaulinan nu geus dipedar di luhur nyaéta medar, ngadu gundu, éngklé, égrang, jeung yéyé tepi ka kiwari masih dipikaresep ku barudak, malah aya nu geus diundakkeun ajénna jadi bagian tina pariwisata.

Eta kaulinan méh di unggal wewengkon di tatar Sunda aya tur henteu kaéléhkeun ku rupa-rupa kaulinan game online nu kiwari keur meujeuhna ceuyah. Ngadu gundu jeung medar langlayangan upamana, teu weléh ramé waé jadi kaulinan barudak.

Loba rupana kaulinan barudak Sunda boh nu masih hirup tur subur di unggal tempat boh nu saukur tinggal ngaranna (paéh) lantaran geus langka barudak nu maraénna.

Papadaning kitu kaulinan barudak mangrupa produk budaya anu perlu diupatikan lantaran umumna gedé pangaruhna geusan ngawangun karakter barudak.

Waktu, Tempat, jeung Alat

Ditilik tina posisina, kaulinan barudak aya nu gumantung kana usumna, upamana waé patali jeung kaayaan alam, aya ogé nu bisa iraha wae. Medar langlayangan, ramena keur usum halodo komo bari mareng jeung peré sakola, ngapungkeunana wanci pasosoré. Ari égrang, yéyé, éngklé, jeung ngadu gundu bisa iraha waé, tapi angger ari raména mah mangsa peré panjang sakola.

Ari tempat maénna, medar langlayangan upamana, di kota mah tangtu kudu néangan lahan kosong sabab lamun di jalan gedé bahayana Ari kaulinan lian bisa di buruan, pipir imah, atawa di tempat-tempat anu sakirana henteu matak ngaganggu batur.

Alat-alat nu dipakéna ogé umumna basajari sarta aya di sabudeureun imah, atuh dina kudu meulina ogé henteu matak hambur duit. Karét geulan, gundu, atawa keretas langlayangan apan teu kaasup barang mahal béda jeung kaulinan game online.

Ditilik tina wandaria, aya kaulinan anu merlukeun katapisan, katalitian, jeung olahraga, aya ogé anu ngandung unsur seni. Modél égrang apan merlukeun katapisan jeung kasimbangan awak, kaasup gedé ogé unsur olahragana. Ari kaulinan bangsaning kakawihan leuwih neueur kana unsur seni, nyaéta seni sora sanajan teu leupas ogé tina unsur-unsur liana.

1. Rupa-rupa Kaulinan

Egrang

Sumber: Wartamu.id

Egrang, aya ogé nu ngabasakeun jajangkungan, nyaéta ngaran kaulinan nu dijieunna tina awi dua teukteuk sacekel leungeun. Jangkungna leuwih ti satangtung awak nu ngagunakeunana sarta maké dadampal jang panincakanana.

Ukuran jangkungna dadampal suku tina wates taneuh henteu matok, tapi diluyukeun jeung pangabutuh budak nu rék makéna.

Cara makéna, suku nété kana dadampal téa bari ramo indung suku rada dicapitkeun terus dipaké leuleumpangan. Beuki jangkung dadampalna beuki katémbong jangkung jolag-jolag waktuna dileumpangkeun . Atuh nincak kana dadampalna ogé merlukeun tempat nu rada luhur ngarah gampil karunjang ku suku.

Kaulinan égrang merlukeun kasaimbangan awak dina waktuna leumpang. Tangtu, tara ujug-ujug bisa, tapi perlu latihan heula. Tampolana dina latihan maké égrang mah mindeng labuh, ku sabab kitu égrang keur latihan mah dadampalna tara luhur-luhur teuing sangkan mangsana labuh henteu matak bahaya.

Kaulinan égrang bisa dipaké ku barudak lalaki atawa barudak awéwé. Kiwari ieu kaulinan mindeng dilombakeun pangpangna dina acara-acara saperti dina ngareuah-reuah pésta agustusan. Lain baé pikeun nu maraénna nu ngarasa resep, nu lalajo ogé tampolana sok nepi ka éak-éakan. Ari ngalombakeunana nyaéta ku cara dibalapkeun, nu pangheulana tepi bari teu labuh minangka anu jadi juarana.

Gundu

Sumber: Fimela.com

Kaulinan barudak lalaki kaasup loba rupana, di antarana anu tepi ka kiwari masih aya tur angger dipikaresep nyaéta ngadu gundu. Jiga medar deui ngadu gundu gé, sakapeung nu mikaresepna lain barudak waé, dalah kolot gé loba nu resep, tangtu dina warna atawa variasi anu béda.

Ngadu gundu ngaran kaulinan nu alat utamana gundu. Istilah husus nu dipakéna nyaéta:

1. kokojo gundu paragi nyéntang/nojo.
2. céntang nojo gundu séjén disintreuk tarik.
3. golotok nojo digolotokeun lalaunan.

4. Stan = nojo gundu tina tuur atawa pingping bari awak rada ngajurungkunung.
5. blép kokojo acandét ku jelema, teu meunang diingkahkeun.
6. dur = kokojo kacandét ku jelema sarta terus diingkahkeun (dijauhkeun).
7. pot kokojo paéh lantaran teu kaluar tina kalang.
8. olés = keuna wungkul tapi henteu beunang, kaci nyéntang deui.
9. épék ngadeukeutkeun kokojo ngaliwatan gundu séjén.
10. stik gundu séjén sajeungkal deukeutna jeung kokojo.
11. pocés = ngadu gundu ku cara pasangannana ditunda dina kalang.

Éngklé

Sumber: www.tgrcampaign.com

Salian ti medar, ngadu gundu, jeung égrang aya ogé kaulinan anu galibna dipikaresep, utamana ku barudak awéwé di pilemburan, nyaéta éngklé.

Éngklé kaulinan anu alatna kenténg sabébék leutik, tempat ulinna ku cara nyieun kalang dina taneuh anu digurat dina wangun pétak-pétak. Henteu perlu tempat lega, biasana di buruan/pakarangan imah atawa di pipir.

Istilah husus dina kaulinan éngklé nyaéta:

1. minangkub = kenténg ditangkubkeun dina tonggong leungeun sarta terus éngklé-éngkléan dina kalang. Lamun kenténg ragrag atawa suku nincak garis hartina gagal, giliran batur maén.
2. minangkar = kenténg ditangkarkeun (ditangkarakkeun) dina tonggong leungeun sarta terus éngklé-éngkléan deui.
3. minyuhun = kenténg disuhun bari terus éngklé-éngkléan.
4. minyapit = kenténg dicapit ku ramo suku, terus éngklé-éngkléan.

Yéyé

Sumber: Bobo.ID

Yéyé ngaran salah sahiji kaulinan barudak awéwé, sanajan kalan-kalan osok aya budak lalaki gé nu miluan. Tempat ulinna di buruan, pipir imah, atawa di tempat-tempat rada lega lantaran merlukeun awahan keur luncatna.

Alat keur yéyé nyaéta karét geulang nu diuntun disambung-sambung dirupakeun tambang, tangtu waé merlukeun karét geulang anu loba. Ari panjang karét nu geus meunang nguntun téa, panjangna kira-kira tilu méteran.

Prakprakan maénna bagilir, dua urang tuasna manteng karét tungtung pada tungtung, terus nu ngajleng atawa luncatna giliran saurang-saurang. Nu gagal luncat eureun heula nunggu saréréa kagiliran maén.

Aturan maénna, tina mimiti karét dipanteng nu jangkungna satuur. Ieu minangka tahap anu panggampangna. Dina tahap ieu suku waktu ngajleng ulah tepi ka keuna kana karét nu dipanteng. Saterusna jangkungna diundakeun jadi sacangkéng Tah, tahap nu sacangkéng ieu gé sarua diajlengan henteu keuna kana karét.

Tahap katilu nyaéta jangkungna diundakkeun jadi sataktak. Tah, tahap nu ieu mah diajlengan/diluncatan ku cara karétna dirawél heula nepi ka karétna melendong ngahandapan. Tahap saterusna karét dipanteng sajangkung sirah. Upama tahap ieu lulus, minangka puncakna nyaéta karét dipanteng nu luhurna sajeungkal tina embun-embunan. Kitu saterusna ieu kaulinan.

2. Kakawihan dina Kaulinan

Tadi geus dipedar rupa-rupa kaulinan, kaasup iraha waktuna, tempat ulinna, jeung alat nu dipakéna. Nya kitu deui wandana, aya nu merlukeun katapisan, olahraga, jeung seni. Tah nu ayeuna dipedar mah kaulinan nu leuwih gedé unsur senina, nyaéta kaulinan kakawihan.

Oray-orayan

Sumber: Perpustakaan Digital Budaya Indonesia

Ieu kaulinan henteu ngagunakeun alat husus, tapi maké aturan saperti dina drama. Aturan kasapukan di antara barudak nu rék maraénna. Upama dituliskeun kira-kira naskahna saperti ieu di handap. Hég titénan!

(Pasosoré wanci bada asar, bardak mimiti jul-jol ka buruan, awéwé-lalaki. Singhoréng geus baradami ti anggalna, lantaran nu datang lobaan bubuhan langit hégar lénglang tapi iyuh, nya néangan kaulinan nu saréréa bisa maén. Ahirma sapuk milih oray-orayan bari diwanti-wanti bubama wanci sariak layung malar teu kajongjonan sapat magrib.)

- Budak lalaki 1 : Sok diatur nu pangjangkungna cicing jadi hulu-na di hareup, terus ngaruntuy ka nu pendék. pangtungtungna nu rumasa awakna pangpendékna jadi buntutna. (Babaturanana dikenyangan diatur luyu jeung kaayaan jangkung-pendékna)
- Budak awéwé 1 : Ari awéwé nyicingan posisi hulu, tengah, atawa buntut?
- Budak lalaki 2 : Ahnya bébas, apan katangtuanana tadi ti nu jangkung ngaruntuy ka nu pendék supaya katénjo jiga luar-léor oray. (Nyontokeun ku ramona digulak-gilek).
- Budak lalaki 1 : ayu ah urang mimiti silihcekelan taktak.
- Rampak : Hayu.hayu...! (Ngalatur dirina séwang-séwangan ngukur kana kaayaan jangkung awakna)
- Rampak : Oray-orayan luar-léor mapay sawah. (Maju ka kérica ka katuhu, sabréhan jiga oray keur ngaléor)
- Budak lalaki 3 : Tong ka sawah paréna keur sedeng beukah. (Ti tengah untuyan nyelengkeung bari ngelolkeun beungeutna)

- Rampak : Oray-orayan, luar léor mapay leuwi (Budak lalaki nu jadi hulu orayna gulak-gilek rada mites)
- Budak awéwé 2 : Tong ka leuwi, di leuwi loba nu mandi. (Nyelengkeung bari jéngké, témbong sirahna mucungkuhul).
- Budak lalaki 4 : Oray-orayan, oray naon.
- Rampak : Oray bungka.
- Budak awéwé 3 : Bungka naon. (Ahirna patémbalan tingcelengkeung bari ngelolkeun sirahna)

Bungka laut
Laut naon
Laut dipa
Dipa naon
Dipandauri...ri...ri...ri

(Huluna ngudag-ngudag buntutna bari disada kok...kok...kok. Buntutna cungcat-cingcet embung beunang katéwak ku huluna...)

(Diropéa tina: Pepernian, 2005)

Gobag

Sumber: smpn3wateskp.sch.id

Gobag mangrupa kaulinan anu bisa diiluan barudak awéwé jeung lalaki. Bisa awéwé doang, bisa lalaki doang, bisa ogé campuran awéwé jeung lalaki. Kaasup kaulinan anu mikabutuh pamaén anu loba, sakurang-kurangna genep atawa dalapan urang. Tempatna géh kudu di tempat anu lega. Bisa di buruan, bisa ogé di rohangan anu lega, *copélna* sagedé lapang voli atawa lapang badminton.

Upamana baé anu rék maén gobag aya dalapan urang. Mimitina ditangtukeun heula *luluguna* dua urang, pikeun jadi lulugu Tim A jeung Tim B. Upamana baé lulugu Tim A Hilmi, ari lulugu Tim B Féri. Laju Hilmi jeung Féri *suten*, anu meunang Hilmi. Pamaén nu lainna géh suten. Anu meunang jadi anggota Tim A atawa balad Hilmi, ari anu éléh jadi anggota Tim B atawa balad Féri.

Tim A luluguna Hilmi, baladna Roni, Aska, jeung Nisa. Ari Tim B luluguna Féri, baladna Dani, Putri, jeung Nési. Masing-masing tim diwangun ku opatan. Lobana balad masing-masing tim bakal mangaruhan kana lobana gurat anu dijieun pikeun *kalang*.

Tidinya karak nyieun kalang. Nyieun kalangna bisa diguratan ku *rokrak* dina taneuh, bisa ogé ngagunakeun apu. Wangun kalang pasagi opat panjang. Laju kalang téa dibagi dua ka panjangna. Kalang tengah disebutna gurat ulung atawa solodor. Kitu deui ka *rubakna*, kalang pasagi opat tadi téa dibagi tilu deui anu sarua datang ka jadi tilu kotak galedé, genep kotak anu laleutik.

Kotak anu kahiji disebutna pangbalikan atawa imah. Kalang kadua anu ngabagi ka rubakna disebut kalang lawang, kalang anu saterusna disebut kalang tengah jeung kalang buntut.

Pikeun nangtukeun saha anu pangheulaan maén jeung saha anu kudu ngajaga, lulugu unggal tim suten heula. Anu meunang sutenna maén pangheulaan, ari anu éléh kabagéan ngajaga.

Hilmi jeung Féri suten, anu meunang Hilmi. Geus kitu mah laju baé maraén. Hilmi sabalad-balad caricing heula di imah (pangbalikan). Ulah katepak atawa katoél ku nu ngajaga ulung. Ari Féri sabalad-balad kabagéan ngajaga. Féri ngajaga ulung. Tugasna ngajaga dina gurat kahiji jeung sapanjang gurat ulung anu di tengah. Putri ngajaga kalang lawang. Ari Dani jeung Nési ngajaga kalang tengah jeung kalang buntut.

Sanggeus *dipriskeun* ku ulung Tim B, nyaéta Féri, laju baé gobag dimimitian. Tim A tingberetek pabisa-bisa kaluar ti imah ngaliwatan bates-bates anu dijaragaan tea. Ulah katepak, katoél, atawa katéwak ku nu ngajaga, komo upama katangkep mah. Lamun kitu, hartina beunang. Maénna dibalikan deui, Tim B jadi nu maén, Tim A jadi anu ngajaga.

Tim A anu tadi cicing di imah, heug nyorang bisa asup ka kamar kadua (anu leutik dikéncaenana) teu meunang asup deui ka imah, éta mah hartina "ditahan". Lamun asup deui ka kamar kahiji (imah atawa pangbalikan), teu kaci, sok di-"cup-keun". Hartina Tim A dibeunangkeun, sarta kudu ganti posisi jadi anu ngajaga. Tangtu baé maénna dibalikan deui.

Lamun di antara Tim A atawa balad Hilmi aya anu bisa labas ngaliwatan ulung, jaga lawang, tengah, jeung buntut, bari teu pareng baturna aya nu beunang, sarta bisa salamet balik deui ka imah (pangbalikan) disebutna "asin". Hartina Tim A meunang hiji enol. Maénna diteruskeun kana baléan anu kadua.

Kitu baé, papanjang-panjang léngkah, paawas-awas, papinter-pinter balucat-balicet, jeung pagancang-gancang lumpat.

(Dicutat jeung diropéa saperluna tina Wamna-wama Kaulinan, 2010)

Maham Eusi Bacaan

Pikeun maham eusi bacaan di luhur, geura jawab pananya di héndép sarta pigawé paréntahna!

1. Gobag mangrupa kaulinan barudak awéwé jeung lalaki. Naeun maksudna?
2. Sabaraha urang pamaen anu dipikabutuh pikeun kaulinan gobag?
3. Naeun sababna gobag mikabutuh tempat anu lega? Di mana biasana gobag diayakeunana?
4. Naeun anu pangheulana ditangtukeun dina rék ngamimitian kaulinan gobag? Kumaha carana deui?
5. Naeun anu dimaksud kalang dina gobag? Jéntrékeun!
6. Naeun disebutna:
 - (a) gurat kahiji ka rubakna
 - (b) gurat kadua ka rubakna
 - (c) gurat katilu ka rubakna
 - (d) gurat di tengah-tengah ka panjangna
7. Naeun anu dimaksud "asin" dina kaulinan gobag?
8. Nurutkeun maranéh, éta gobag kaasup kana olahraga atawa kasenian? Naeun sababna?
9. Aya sabaraha kaulinan nu geus di bahas di luhur? Jéntrékeun
10. Tina sakabéh anu geus di bahas manéh leuwih resep maén nu mana?

Pancén 1

Geura gambar bates tempat gobag dumasar kana bacaan di luhur! Sebutkeun legana, jeung sebutkeun ngaran-ngaran babagian jeung guratna.

Pancén 2

Jieun atawa susun aturan kaulinan gobag dumasar kana bacaan di luhur atawa sumber séjénna! Diskusikeun jeung batur sakelompok. Hasilna bacakeun di hareupeun kelas!

B. Pedaran

Mikanyaho Kaulinan Barudak

Kaulinan barudak salasahiji *kamonésan* anu sering dilakukeun ku barudak dina wanci keur nyalsé. Aya kaulinan barudak anu bisa dilakukeun ku sorangan, aya kaulinan anu dilakukeun ku duaan, aya ogé kaulinan anu kudu dilakukeun ku lobaan. Salian ti éta, ogé aya kaulinan husus keur barudak awéwé, kaulinan husus keur barudak lalaki, jeung kaulinan anu bisa diiluan ku barudak awéwé jeung lalaki.

Upama nilik kana prak-prakanana, kaulinan barudak tea aya anu kaasup kana olahraga tradisional, aya ogé anu leuwih deukeut kana kasenian. Kaulinan barudak anu mangrupa kasenian biasana diuwuhan ku kakawihan. Gobag mah kaulinan barudak anu kaasup kana olahraga tradisional.

Sangkan leuwih tétéla, kaulinan bisa dipasing-pasing kieu: Dumasar ka awéwé atawa lalaki nu ngalakukeunana:

1. Kaulinan barudak awéwé, di antarana:

(1) maén karét	(4) éngklé
(2) béklen	(5) congklak
(3) iimahan	(6) éncrak
2. Kaulinan barudak lalaki, di antarana:

(1) gatrik	(5) bébéngkatan
(2) papanggalan	(6) égrang
(3) lalayanan	(7) ngadu gundu
(4) kolécér	(8) pepeletokan
3. Kaulinan barudak lalaki jeung awéwé, di antarana:

(1) gobag	(8) ucing-ucingan
(2) oray-orayan	(9) empét-empétan
(3) ambil-ambilan	(10) sasalimpetan
(4) bangbén	(11) kokotokan
(5) sapintrong	(12) ucing beling
(6) boy-boyan	(13) cingciripit
(7) paciwit-ciwit lutung	(14) peupeusingan
4. Dumasar kana prak-prakanana:
Anu dibarengan ku kakawihan, di antarana:

(1) oray-orayan	(6) ambil-ambilan
(2) cingciripit	(7) paciwit-ciwit lutung
(3) prangpring	(8) eundeuk-eundeukan
(4) pérépét jéngkol	(9) pacublek-cublek uang
(5) slépdur	(10) ugang-ugang anggé
5. Anu henteu dibarengan ku kakawihan, di antarana:

(1) gatrik	(8) bébéngkatan
(2) éngklé	(9) congklak
(3) ucing-ucingan	(10) gobag
(4) bébénténgan	(11) kokotokan
(5) iimahan	(12) boy-boyan
(6) ngadu gundu	(13) égrang
(7) lalayanan	(14) das-dasan

Saenyana loba kénéh kaulinan barudak Sunda di Banten. Aya kaulinan anu prak-prakanana sarua, tapi di sawatara wewengkon ngaranna béda. Aya anu masih kénéh hirup di masarakat, aya ogé anu ngan aranna doang.

Di héndép aya katerangan singget ngeunaan sawatara kaulinan barudak Sunda, boh anu kaasup olahraga, boh anu dibareng ku kakawihan.

1. **Ambil-ambilan**

Ambil-ambilan nyaéta kaulinan barudak awéwé jeung lalaki. Dilakukeun ku lobaan, anu mantak mikabutuh tempat anu lega. Sakebel arulin eta barudak bari karakawihan. Kakawihanana géh disebut "Ambil-ambilan".

Sumber: merdeka.com

2. **Gatrik**

Gatrik nyaéta kaulinan barudak lalaki nu mikabutuh tempat anu lega, lantaran biasana dilakukeun ku lobaan. Gatrik ngagunakeun alat anu dijieunna tina awi dua teukteuk; sateukteuk awi nu pondok, sateukteuk deui awi anu panjang.

Sumber: kompasiana.com

3. **Kokotokan**

Kokotokan nyaéta kaulinan barudak awéwé jeung lalaki mikabutuh jelema anu réa sarta tempat anu lega. Kokotokan dilaksanakeun dina pakalangan anu mangrupa buleudan.

Sumber: budaya-indonesia.org

Mahaman Eusi Pedaran

Pikeun maham kana eusi pedaran ngeunaan aulinan barudak, geura eusian titik-titik dina kalimah di héndép!

1. Kaulinan barudak nyaéta
2. Kaulinan barudak aya anu dilakukeun kuaya ogé anu dilakukeun ku
3. Kaulinan barudak lalaki nyaéta,, jeung
4. Kaulinan barudak awéwé nyaéta.....,, jeung
5. Kaulinan barudak anu dibarengan ku kawihan nyaéta nyaéta,, jeung

Pancén 3

Diskusikeun jeung babaturan sakelompok ngeunaan;

1. Kaulinan barudak dina kahirupan sapopoé kuari.
2. Kaulinan barudak anu aya di wewengkon maranéh.

Hasil diskusina dijieun mangrupa laporan tinulis.

Pancén 4

Ayeuna caritakeun kaulinan anu dipikaresep ku maranéh ;

1. Iraha maranéh ngalakukeun kaulinan?
2. Jeung saha baé ulinna?
3. Di mana tempatna jeung iraha waktuna?
4. Kumaha prak-prakanana?

Molahkeun Kaulinan

Saenggeus maranéh apal prak-prakan rupa-rupa kaulinan, ayeuna tinggal molahkeun jeung babaturan. Di buruan imah géh ndah baé, bisa jeung adi atawa anceuk raranéh.

Pané 5

Geura polahkeun kaulinan gobag di tempat anu lega, bisa di buruan bisa ogé di rohangan! Carana:

1. Tangtukeun heula timna, bisa awéwé doang, bisa lalaki doang, bisa ogé campuran awéwé jeung lalaki! Masing-masing tim diwangun ku opatan.

2. Tina sakelas éta tangtu jadi sababaraha tim. Tangtukeun pilawaneunana masing-masing tim. Bisa ku cara diundi atawa ku cara séjén dumasar kana kasaluyuan kabéhan.
3. Anu henteu kagiliran maén, bisa jadi pangajén.

Pancén 6

Kelas dibagi jadi opat kelompok. Unggal kelompok kudu retakeun salasahiji kaulinan di héndép, tapi ulah aya anu sarua. Kaulinanana nyaéta:

1. gatrik
2. ambil-ambilan
3. oray-orayan; jeung
4. kokotokan

Anu henteu kagiliran metaeun kaulinan, méré pangajén ka nu keur metakeun kaulinan.

Pancén 7

1. Jieun kelompok anyar. Kuari mah kelompokna henteu di hijikeun awéwé jeung lalaki tapi dipisahkeun. Lalaki jeung lalaki deui, awéwé jaung awéw deui, Unggal kelompokna 4-5 urang.
2. Unggal kelompok metakeun kaulinan anu luyu jeung kelompokna; kelompok awéwé metakeun kaulinan barudak awéwé, kelompok lalaki metakeun aulinan barudak lalaki. Pilih salasahiji kaulinan anu aya dina pedaran di luhur!

Pancén 8

Maranéh geus nyaritakeun, ngadiskusikeun, sarta nulis laporan ngeunaan kaulinan barudak. Geura kuani jieun hiji pedaran kana salasahiji kaulinan anu geus dipetakeun ku maranéh.

C. Aspék Kabasaan

Kakawihan

Kakawihan sok disebut oge kakawihan barudak, sabab biasa dikawihkeun ku barudak. Pangna kitu ku sabab kakawihan raket patalina jeung kaulinan barudak. Eta kakawihan karya balaréa, hartina henteu kanyahoan saha anu ngarangna. Sumebarna tatatépa sacara lisan.

Tadi geus disebutkeun, éta kakawihan téa raket patalina jeung kaulinan barudak. Upamana baé dina ucing-ucingan. Saencan prung, gambréng heula pikeun nanglukeun ucingna. kieu kawihna:

*Hompimpah alaikum gambréng
Nyi Ipah maké baju rombéng*

Atawa

*Cingciripit katumbar bawang
duit saeutik paké modal dagang*

Upama geus tangtu ucingna, nu séjén nyarumput. Aya kalana nu jadi ucing téa ngokok, hartina teu daék jauh ti tempatna jadi ucing. Barudak anu nyumput sok moyokan maké kakawihan:

*Cingkorokok
bodogol cau
Ucingna ngokok
boolna bau*

Lamun keur arulin tuluy haliwu, barudak ogé sok rajeun kakawihan.:

*Tampolong kaléng
belut ditalian
Tong ngomong gandéng
gelut sakalian*

Upama keur arulin, breg hujan. Ngong deui kakawihan tujuanana miharep sangkan hujan raat. Kakawihanana:

*Trang-trang koléntrang
Si londok paéh nundutan
tikusruk kana durukan
mesat gobang kabuyutan
nyéh prot, nyéh prot.*

Kakawihan séjénna:

EUNDEUK-EUNDEUKAN

*Eundeuk-eundeukan,
lagoni beunang peucang
sahiji leupas deui ku nini
beunang deui ku aki*

*leupas deui ku aki
beunang deui ku nini
(Dikawihkeun bari eundeuk-eundeukan dina tangkal).*

PRANG-PRING

*Prang-pring prang-pring
sabulu-bulu gading
saunda-unda perang
nya perang di pangadegan
sarundéng puyuh
hayar jago babaranten
dikencréng-kenoréng kucubung
kucubung kurrwek dugel, mintel
(Dikawihkeun bari nepakan tuur budak anu disanghunjarkeun).*

AYANG-AYANG GUNG

*Ayang-ayang gung,
gung goongna ramé.
ménak Ki Mas Tanu,
nu jadi wadana,
naha maranéh kitu,
tukang olo-olo.
Joba anu giruk,
ruket jeung umpeni,
niat jadi pangkat,
katon kagoréngan,
gantos Kangjeng Dalem,
lempa-lempi lempong,
gadu pipi jeung nu ompong,
jalan ka Batawi ngemplong.*

KOM MARI

*Kom mari maria kom sadekom
kayu manis disangkana orang sombong
sombong rinci-rinci
embak aing di Lagundi
sabun ditongta-tongta
sabun ditongta-tongta*

TITI MA UTI

*Titi Ma Uti
Ma Uti hayang kawin
potong raja séréh
salah satu pégang batu
tah ehem alah dia!
tah shern alah dial*

TÉTÉNJÉ

*Téténjé, Téténjé
Si té anteur ka cai
Ma embung, ma embung
sieun bugang dina cukang
kokoplok sayang kadanca
heut, heut, bunikeun hiji*

CING-UCINGAN

*Cing Ucingan
Abah iluan
asup kana gentong
empul-empulan
és mambo dari kota Solo
basona ngabuleneng*

TUG ALU-TUG ALU

*Tug alu-alu
Tikukur ngadu
jalan Cikadueun
paéh endog sahiji
goléang-galéong
mata sapi bolotot*

COK-CAK WAYANG

*Cok-cak wayang
pamikul ado-ado
budak ranjang
Si kido buat sado*

*Ra ri ru ro
Si kido ngakanan bugang*

Aya deui kakawihan anu henteu dibarengan ku kaulinan, upamana :

CINGCANGKELING

*Cingcangkeling
manuk cingkleung cindeten
plos ka kolong
Bapa Satar buleneng*

BÉAS BEUREUM

*Béas beureum, reum
reumbeuy kacang, cang
cang kadelé, lé
létah sapi, pi
pindang ubang, bang
bangkong héjo, jo
joli jopak jojoli pong*

BUNGLON

*Bunglon-bunglon
tampélé tampak
gelong lalamis bulu
manyu takuek gabrus
Ibu ka pasar meuli kantong abu-abu
Si semar datang
huluna béak ku lebu
Ibu meunang cau
cau siji lah
ulah dibéré
béréna tai kebo*

DANGDUL

*Dangdul-dangdul
nu mana nu ngajendul*

Kakawihan ditembangkeun lain baé bari ulin, keur digawé géh osok bari kakawihan. Upamana baé keur tunggu paré di sawah.

NGAGEBAHAN MANUK

Sieuh! Sieuh!
Manuk ka ditu ka dayeuh
di dieu sagala euweuh
sia moal bisa seubeuh
da aya anu ngageugeuh
Sieuh!
Sieuh!

Manuk ulah arék datang
bisi nyorang kana régang
kudu nyingkah mangka anggang
di dieu aya pangilang

Sieuh!
Sieuh!

Manuk ulah arék ganggu
da aing anu keur tunggu

Sieuh! Sieuh!

D. Latihan - Maham Kakawihan

Pikeun maham kakawihan, geura jawab pananya di héndép!

1. Naeun anu disebut kakawihan?
2. Kakawihan mangrupa karya balaréa. Naeun maksudna?
3. Umumna rumpaka kakawihan mangrupa puisi. Tina naeun baé kacirina?
4. Kumaha kalungguhan kakawihan pikeun barudak Sunda?
5. Ceuk maranéh, naha barudak Sunda kuari masih kénéh osok kakawihan atawa tilok?

Pancén 9

Geura kakawihan di luhur kawihkeun!

Pancén 10

Geura siar deui akawihan séjénna anu maranéh apal, lamun henteu bisa nanyakeun ka kolot atawa ka nu dianggap nyaho! Sakalian baé jeung ngawihkeunana.

Kamus Leutik

1. **gobag** = ngaran aulinan barudak, anu di sawatara tempat disebut galah, galah sodor, atawa galah asin.
2. **copélna** = sakurang-kurangna, minimal.
3. **suten** = nangtukeun nu éléh jeung nu meunang dina kaulinan, ku cara ngadukeun jempol, curuk, jeung cinggir
Cinggir perlambang sireum, curuk perlambang jelema, ari jempol perlambang gajah. Aturan dina suten: cinggir (sireum) éléh ku curuk (jelema), curuk (jelema) éléh ku jempol (gajah), jempol (gajah) éléh ku cinggir (sireum). Jadi silih éléhkeun. Kuari aya "suten" anyar anu disebut "gunting-batu-kertas", pangaruh tina pilem-pilem Hongkong. Gunting (jajangkung jeung curuk ngajégang) ngéléhkeun kertas (leungeun namprak), kertas ngéléhkeun batu (leungeun meureup), batu ngéléhkeun gunting.
4. **Rokrak** = dahan kayu leutik atawa awi sateukteuk anu gular-golér dina taneuh
5. **dipriskeun** = dibéré tangara ngamimitian (dina kaulinan), dibalapkeun
pris kahiji = juara kahiji
6. meunang pris = meunang hadiah
7. **kamonésan** = abinangkitan, kaanéhan, pangabisa istimewa
8. **lagoni** = laban, kai leuweung anu kaitung hadé, dahanna sok dipaké areng, pucukna sok dipaké ubar
9. **kalang** = gurat dina teneuh pikeun bates
10. **rubak** = ukuran pondokna barang nu pasagi
11. **lulugu** = pangperluna, pangutamana, pangpentingna
12. **bodogol** = hate tangkal cau nu terus nyambung jeung gagang turuyan cau.
13. **tampolong** = wadah luah, ciduh
14. **unda, ngunda** = kecap pagawéan ngalung-ngalung naon-naon ka luhur nu rék diadukeun
15. **giruk** = héwa, sebel ka jelema
16. **ruket** = raket, layeut
17. **kadanca** = sabangsa japati anu warnana héjo ngan leuwih gedé
18. **cindeten** = cingogo leutik
19. **tampélé** = cingok gedé sagedé cinggir
20. **dayeuh** = kota

E. Kuis Interaktif

Klik Didieu

PANGAJARAN 3 : SASALAWATAN

CAPAIAN PEMBELAJARAN

1. *Mengidentifikasi bentuk, struktur dan isi teks Sasalawatan sesuai dengan fungsi sosial, struktur teks dan unsur kebahasaan.*
2. *Melantunkan Sasalawatan sesuai dengan ciri khas daerah masing-masing sesuai dengan fungsi sosial, struktur teks dan unsur kebahasaan.*

A. Bacaan

Sumber Gambar: swararahima.com

Urang sering ngadéngékeun nu sasalawatan, boh di masjid boh di madrasah. Ari di masjid, biasana mah dihaleuang-keunana éta saméméh manjing kana waktu solat. Ari di madrasah mah biasana dihaleu- angkeunana dina waktu nungguan pangajian dimimitan. Sangkan leuwih tétéla, geura regepkeun sasalawatan di héndép anu dihaleuangkeun ku salasaurang babaturan maranéh!

Sasalawatan (1)

éling-éling Dulur Kabéh

*éling-éling dulur
kabéh ibadah ulah campoléh
beurang peuting ulah weléh
bisina kaburu paéh*

*Sabab urang bakal mati
nyawa dipundut ku Gusti
najan raja nyakrawati
teu bisa nyingkiran pati*

*Karasana keur sakarat
nyerina kaliwat-liwat
kana ibadah diliwat
tara ngalakukeun salat*

*Kaduhung kaliwat langkung
tara nyembah ka Yang Agung
sakarat nyeri kalangkung
jasadna teu meunang embung*

(Panyungsi Sastra, 1984)

Sasalawatan (2)

PÉPÉLING

*Ari aran mahsar
Éta pafataran anu rata
panasna waktu harita
panonpoé tujuh hasta*

*Henteu aya iuh-iuh
pikeun urang tempat nyuuh
sadayana ngeun pakéwuh
nguping naraka ngaguruh*

*Kapir jeung pasék ngaromong
bener rosul henteu bohong
sadaya siksaan nyondong
ngeun urang anu badegong*

Sasalawatan (3)

SIPAT WAJIB ALLOH

*Ari aqoidul iman
lima puluh kayakinan
kanyahokeun sing enyaan
mun ngaku jalma beriman*

*Nu dua puluh sipatna
wajib aya di Allohna
dua puluh nu mohalna
nu jadi lalawanana*

*Sipat nu jaizna hiji
Jumlah opat puluh hiji
Hak Alloh nu maha suci
Terasna ditambah deui*

*Opat nu wajib di rosul
Opat nu mohal di rosul
Nu jaizna hiji wungkul
Jumlah salapan nu nyusul*

*Jadi opat puluh hiji
Tambah salapan berarti
Jumlah lima puluh pasti
Pék sebutan hiji-hiji*

Maham Eusi Sasalawatan

Pikeun maham eusi sasalawatan (1), jawab pananya ieu di héndép!

1. Diwangun ku sabaraha pada éta sasalawatan?
2. Dina sapadana diwangun ku sabaraha padalisan?
3. Naon eusina éta sasalawatan?

Pikeun maham eusi sasalawatan (2), jawab pananya ieu di héndép!

4. Diwangun ku sabaraha pada eta sasalawatan?
5. Dina sapadana diwangun ku sabaraha padalisan?
6. Naeun maksudna ungkara "sadaya siksaan nyondong, ngeun urang anu badegong"?

Pikeun maham eusi sasalawatan (3), jawab pananya ieu di héndép!

7. Sabaraha jumlah sipat wajib Alloh nu ku urang kudu dipikanyaho?
8. Naeun lalawanan tina sipat wajib?
9. Diwangun ku sabaraha pada eta sasalawatan?

Pancén 1

Diskusikeun jeung babaturan sakelompok sasalawatan di luhur, ngeunaan:

- 1) eusina;
 - 2) wangunna;
 - 3) purwakantina.
- Jieun laporan hasil diskusina!

Pancén 2

Tuliskeun deui eusi sasalawatan di luhur ngagunakeun basa lancar!

Pancén 3

Sebutkeun pamanggih maranéh ngeunaan sasalawatan dina kahirupan masarakat kuari, utamana di lingkungan maranéh!

B. Pedaran

Sasalawatan nyaéta puisi buhun anu eusina nyoko kana ajaran agama Islam. Asalna tina sa'ir atawa si'ir, nyaéta puisi anu asalna tina sastra Arab. Wangunna méh taya bédana jeung sa'ir. Umumna diwangun ku opat padalisan dina sapadana, sarta dina sapadalisan diwangun ku dalapan engang. Tapi aya ogé anu diwangun ku dua padalisan dina sapadana, genep padalisan dina sapadana, jeung sajabana. Purwakanti dina sasalawatan umumna purwakanti laraswekas atawa murwakanti di tungtung.

Contona:

Kapir jeung pasék ngaromong	- ong
bener rosul henteu bohong	- ong
sadaya siksaan nyondong	- ong
ngeun urang anu badegong	- ong

Conto séjénna:

Opat nu wajib di rosul	- ul
opat nu mohal di rosul	- ul
nu jaizna hiji wungku	- ul
jumlah salapan nu nyusul	- ul

Sasalawatan sok disebut ogé nadom. Sumebar sacara lisan ngaliwatan pasantrén jeung madrasah.

Sacara umum mah fungsi sasalawatan éta aya anu miboga éksprési jeung aya anu miboga fungsi sosial. Fungsi éksprési maksudna pikeun ngébréhkeun kereteg ati anu

ngarangna; ari fungsi sosial maksudna pikeun méré pangajaran atawa mépélingan ka balaréa. Tapi dina kamekaranana, fungsi sosial leuwih gedé tibatan fungsi éksprési.

Disawang tina eusina, sasalawatan bisa dipasing-pasing jadi sababaraha golongan, di antarana:

a. Muji ka Gusti Alloh

Contona:

*Ya Alloh nu sipat rohman
ni'matna ngawalatraan
sadayana kabagian
ka nu kahir ka nu iman*

b. Solawat ka Kangjeng Nabi

Contona:

*Rohmat Alloh salam Alloh
ka Toha utusan Alloh
rohmat Alloh salam
Alloh ka Yasin kakasih Alloh*

c. Do'a jeung Tobat ka Pangéran

Contona:

*Mugi Gusti ngahampura
kana dosa jisim abdi
sareng dosa ibu-rama
dulur muslimat-muslimin*

d. Pépéling

Contona:

*éling-éling dulur kabéh
ibadah ulah campoléh
beurang peuting ulah
weléh bisina kaburu paéh*

e. Ajaran Agama

Contona:

*Pardu wudu aya genep sadayana
hiji niat kadua ngumbah beungeutna
tilu ngumbah leungeun dua jeung sikuna
opat ngusap saeutik tina sirahna
lima ngumbah suku dua jeung muncangna
genep tartib sing puguh runtuyanana*

Tétéla, sasalawatan mah lain lalaguan samanéa, tapi istuning eusina munel. Duka pédah ku basa Sunda karasa nyerepna.

Ciri-ciri sasalawatan nyaéta ayana pola engang jeung purwakanti nu geus matok. Atuh padalgundukan (bait) jeung jumlah padalisan (jajaran) ogé geus matok deuih. Malar leuwih jelas, yu urang surahan sasalawatan ieu di handap!

Wangun sasalawatan "éling-éling Dulur Kabéh" unggal pada (bait) diwangun ku opat padalisan (jajaran), geura sok itung!

Padalisan

*Eling-éling dulur kabéh
ibadah ulah campoléh
beurang peuting ulah
weléh bisina kaburu paéh*

Jumlah engang (suku kata) dina unggal padalisan aya dalapan, geura hég titénan!

Engang

*E-ling-é-ling du-lur ka-béh (8)
i-ba-dah-u-lah cam-po-léh (8)
beu-rang peu-ting u-lah we-léh (8)
bi-si-na ka-bu-ru pa-éh (8)*

Sora vokal atawa purwakanti dina kecap panungtung dina unggal jajaran sarua, geura urang titénan:

Prurwakanti

*éling-eling dulur kabéh (6)
Ibadah ulah campoléh (é)
Beurang peuting ulah weléh (é)
Bisina kabur paéh (6)*

Sabada dititénan, tétéla sasalawatan mah ti pada (bait) kahiji tepi ka bait nu pamungkas polana geus matok. Ku sabab wangunna geus matok, atuh sasalawatan mah lain ngan pikeun dibaca wungkul, tapi leuwih ngareunah dinadomkeun. Ari sajak apan umumna mah keur kaperluan pikeun dibaca. Eta ogé aya sawatara sajak/puisi bisa dijieun lagu nyaéta nu katelah musikalisasi puisi téa.

C. Aspék Kabasaan

Kecap Serepan tina Basa Arab

Kecap nu dipaké dina basa Sunda aya kecap sampakan jeung kecap serepan. Sampakan hartina geus aya Sudana, ari serepan hartina basa Sunda nu asalna (diserep) tina basa deungeun, boh tina basa Indonésia boh tina basa asing.

Dina pedaran guguritan geus diterangkeun yén eusina: (1) puji jeung dunga ka Pangéran: (2) pépéling: (3) salawat ka Nabi Muhamad jeung: (4) pangajaran agama. Tétéla raket pisan jeung agama Islam. Asupna pangaruh basa Arab kana basa Sunda mareng jeung mekarna agama Islam di Tatar Sunda. Dina sasalawatan ogé katiténan ayana kecap serepan tina basa Arab deuih. Geura ieu urang cutat sapada/sabait.

Eusi Sasalawatan

*Wajib sadaya gumbira
kasumpingan Nabi Mulya
kedah sukur salamina
ngadu'a ka Nu Kawasa*

Tah, kecap-kecap nu ditulis déngdék tina sasalawatan nu dicutat di luhur kecap serepan tina basa Arab. Basa Arab kawilang gedé pangaruhna kana basa Sunda. Ieu di handap loba kénéh conto séjénna. Hég titénan!

Abdi, adil, ahad, akal, alamat, badan, balég, batal, bénsin, berekah, da'wah, daérah, dalil, daptar, dunya, élmu, guyub, hadiah, halal, hutbah, ihtiar, itikad, jasad, jawab, karamat, kasab, kitab, lahir, lisan, magrib, maksud, mupakat, musibat, nasib, niat, paédah, pitnah, rejeki, rido, sajadah, salat, surat, takdir, tasbéh, tobat, umur, ustad, usul, wakaf, wapat, wasiat, yatim, zakat.

Maham Pedaran

Pikeun maham pedaran di luhur, geura jawab pananya di héndép!

1. Naeun anu disebut sasalawatan?
2. Pangaruh tina sastra naeun ari sasalawatan? Naeun buktina?
3. Di mana biasana sasalawatan dihaleuangkeunana?
4. Iraha biasana sasalawatan dihaleuangkeunana?
5. Naeun baé eusi sasalawatan?

Pancén 4

Di héndép aya sawatara sasalawatan. Diskusikeun jeung analisis ku kelompok ngeunaan:

1. eusina,
2. wangunna,
3. basa anu digunakeunana, jeung
4. amanatna.

Unggal kelompok cukup ngadiskusikeun jeung nganalisis hiji sasalawatan. Hasilna ditepikeun dina diskusi di kelas.

Sasalawatan 1

PANIATAN NGAOS

*Dupi paniatan ngaos
seueurna opat perkawis
hiji niat karna Alloh
ngalakonan paréntahna*

*Kaduana niat miceun
kabodoan awak abdi s
upaya janten salamet
salamet dunya ahrat*

*Katiluna pami tos timu
niat badé dilakonan
dilakonan ku sorangan
sareng sadaya rréncangan
Kaopatna niat ngaos
ngahirup-hirup agami
agamina Kangjeng
Nabi nabi utusan Ilahi*

*Robisysyroh lii shodrii
wayassir lii amrii
wahlul 'uqdatan millisaani
yafqohu qoulii*

*Mugi Gusti ngajembarkeun
ngalegakeun hat abdi
sing tiasa abdi nampi
kana élmu anu suci*

*Sareng dipaparin cékas
témbrés écés lisan abdi
kana sadaya pituduh
kanggo sadaya mahluk-Na.*

Sasalawatan 2**BEKEL PANGBALIKAN**

*Hayu urang babahanan
pikeun bekel pangbalikan
sing loba amal-amalan
ibadah sing husu pisan*

*Mun waktuna ajal datang
urang moal bisa mungpang
mo bisa dihalang-halang
geus waktuna jadi bugang*

*Harta banda nu ngaleuya
urang moal bisa mawa
ngan amal anu dibawa
batur urang anu béla*

*Mana sobat mana dulur
henteu maturan dikubur
sumawon nambihan
umur nu puguh loba kapaur*

*Hanjakal aduh hanjakal
teu getol sadia amal
padahal geuning padahal
ngan amal nu jadi bekel*

*Teu guna hahanjakalan
pan teu kurang nu ngélingan
pék geura tunggu hisaban
geura jawab ku sorangan*

Sasalawatan 3**NYIAR ÉLMU**

*Dosa lamun teu diajar
jalma pasti sasar
bakal leungit sipat sobar
sangsara di Arah Mahsar
Nyiar élmu diwajibkeun
ku Rosul diparéntahkeun
anu bakal nyalametkeun
pék diajarna sing leukeun*

*Nyaéta élmu agama
nu disebarkeun ulama
pikeun sadayana jalma
nu hayang hirup utama*

*Meungpeung aya kasempetan
sina milarian jalan
milani rido Pangéran
ulah nganjadi alesan*

*Abdi ukurng awartosan
ka sadaya insan-insan
sabab ajal ngantosan
di dunya ukur ngasaan*

*Geura milari élmuna
anu aya mangpaatna
ulah ngan ukur capéna
teu aya buruhanana*

*Ari élmu nu mangpaat
éta karaosna ni'mat
ku pada jalma dihurmat
kalayan jadi sapa'at*

*Sabab jalma sadayana
henteu aya nu sampurna
seueur kakiranganana
ngan tong lirén mitarina*

Pancén 5

Regepkeun sarta catetkeun sasalawatan anu sering kadéngé atawa dihaleuangkeun di masjid, madrasah, atawa majlis ta'lim di lingkungan maranéh. Laju analisis babarengan jeung babaturan sakelompok!

Kaparigelan

Ngahaleuangkeun Sasalawatan

Tadi geus disebutkeun sasalawatan eta hirup di lingkungan kaagamaan. Sering kadéngé dihaleuangkeun di masjid bari ngadagoan solat berjamaah, di pasantrén-pasantrén, jeung di madrasah-madrasah. Salian ti éta ogé sok kadéngé di pangaosan ibu-ibu bari ngadagoan anu ceramah.

Sasalawatan sumebar sacara lisan ngaliwatan pasantren jeung madrasah. Aya sawatara sasalawatan anu méh aya di unggal daérah saperti "Pépéling" jeung "Nabi Urang Saréréa". Aya ogé sasalawatan anu ngan sumebar di hiji daérah.

Cara ngahaleuangkeunana atawa nganadomkeunana ogé henteu kabéh sarua deuih. Sasalawatan anu sarua saperti "Pépéling", upamana, henteu kabéh sarua cara ngahaleuangkeunana di unggal daérah.

Pancén 6

Nadomkeun atawa haleuangkeun sasalawatan anu geus didiskusikeun jeung dianalisis ku kelompok!

Pancén 7

Di héndép aya sawatara sasalawatan anu parondok sarta béda wangunna jeung umumna sasalawatan anu geus dipedar ti heula. Kaitung sasalawatan anu populér di masarakat Sunda. Geura nadomkeun atawa haleuangkeun ku maranéh, saluyu jeung kabiasaan di daérah maranéh, atawa anu pernah kadéngé!

MANTAROKA

*Mantaroka sholatan khomsin
waman kaana muta'aliman
pajaja uhum pajaja uhum
jahannam kholidan fiiha*

*Saha jalma anu tinggal kana solat
solat lima waktu tur dihaja
mangka dibales mangka dibales
dilanggengkeun di naraka jahanam*

TOBAT DOSA

*Ila hilas tulil firdausi ahlaa
walaa akwaa alannariljahiimii
duh Pangéran abdi sanés ahli surga
namung teu kiat ka naraka teu kaduga
lian tobat abdi hampura dosa
da Gusti nu sok ngahampura dosa-dosa.*

DO'A NABI ADAM

*Robbana ya robbana
dolamna anfusana
wailam tagfirlana
watarhamna lanakunana minal khosirin
Duh Gusti Pangéran abdi
abdi dolim kana diri
pami Gusti teu ngahapunten
tangtos abdi janten jalmi anu rugi*

BABAWAAN KA JERO KUBUR

*Anu ngucur ka alam
kubur tilu dina hadis rosul*

*Hiji sodakoh jariah
iklas kerna Alloh*

*Dua gaduh élmu mangpaat
sarta dialap mangpaat
Tilu gaduh putra anu soléh
ngadoakeun teu weléh-weléh*

*Allahuma soli ala Sayidina Muhammad
Yarobbi soli alaihi wasalim*

Pangaweruh Basa

Serepan tina Basa Arab

Upama ku urang ditiénan, dina sasalawatan éta loba kecap anu asalna tina basa Arab, saperti *ibadah*, *solat*, *sakarat*, jeung *élmu*. Asupna basa Arab kana basa Sunda mareng jeung asupna agama Islam ka Tatar Sunda, kira-kira abad ka-15.

Geura urang pedar hiji-hiji:

1. ibadah asalna tina basa Arab: *ibaadatun*, dina basa Sunda ngandung harti: 1 nyembah, babakti ka Pangéran; 2. gawé pikeun kapentingan batur bari teu mandang buruhan
2. *solat* asalna asalna tina basa Arab: *shalatun*, dina basa Sunda ngandung harti: ibadah umat Islam
3. *sakarat* asalna tina basa Arab: *sakaraatun*, dina basa Sunda ngandung harti: mangsa ngaleupaskeun nyawa

4. élmu asalna tina basa Arab: *'ilmun*, dina basa Sunda ngandung harti: pangaweruh, kanyaho, kapinteran, pangabisa tina rupa-rupa hal, boh nu geunaan alam lahir, boh alam batin

Upama dilarapkeun kana kalimah, contona:

1. Urang kudu daék *ibadah*, ambéh hirup tenang.
2. Di mana baé ogé, ulah poho ari kana *solat* mah.
3. Jalma keur *sakarat* mah geus teu bisa ditanya.
4. *Élmu* mah moal beurat mamawa.

Kecap-kecap basa Sunda anu asalna tina basa Arab éta kawilang loba. Dina kamus basa Sunda biasana sok maké pituduh (A) atawa (Ar.), anu hartina asalna tina basa Arab.

D. Latihan – Maham Pangaweruh Basa

Pikeun maham pangaweruh basa di luhur, geura jawab pananya di héndép!

1. Naeun sababna dina basa Sunda loba kecap anu asalna tina basa Arab?
2. Patali jeung naeun asupna pangaruh basa Arab kana basa Sunda?
3. Kira-kira abad ka sabaraha?
4. Naeun cirina kecap anu asalna tina basa Arab dina kamus-kamus basa Sunda?
5. Nurutkeun maranéh, salian tina widang basa, dina widang naeun deui anu kapangaruhan ku budaya Arab? Béré contona!

Pancén 8

1. Siaran sarta catetkeun kecap-kecap anu asalna tina basa Arab tina sasalawatan anu aya dina bacaan di luhur!
2. Siaran hartina tina kamus!
3. Larapkeun kana kalimah anu merenah!

Kamus Leutik

1. **pakéwuh** = susah, bingung
2. **sapadana** = sabait
3. **padalisan** = sabar
4. **purwakanti** = sawara di tungtung baris nu méh sarua
5. **buhun** = baheula jasa
6. **kereteg** = rasa dina jero hate nu datang atawa aya kahayang
7. **témbrés** = tétéla, jelas
8. **campoléh** = lalawora, henteu enya-nya
9. **mungpang** = nolak, teu nurut, bahaya

E. Kuis Interaktif

Klik Didieu

NGARAKSA BASA

Kelas VII SMP/MTs

PANGAJARAN 4: PANGALAMAN

CAPAIAAN PEMBELAJARAN

1. *Mengidentifikasi* bentuk, stuktur, dan isi teks *narasi* tentang pengalaman pribadi sesuai dengan fungsi sosial, struktur teks dan unsur kebahasaan.
2. *Menyusun* dan *mengomunikasikan* teks *narasi* tentang pengalaman pribadi sesuai dengan fungsi sosial, struktur teks dan unsur kebahasaan.

A. Bacaan

Pék baca ieu pangalaman pribadi masing gemet!

BUAT KARETA

Sumber: Peneliti

Asa can poho, waktu kami sakola di SD. Harita masih kénéh aya karéta api jurusan Rangkas-Labuan. Dina waktu harita, karéta masih jadi alat transportasi anu sering digunakeun ku masarakat. Sabab, harita mah mobil géh masih jarang, ja can doang kuari. Sainget kami mah, lamun sok diajak ku indung ka Rangkas, paling banter géh numpak mobil impala, atawa kadang naék mobil dogong, anu ngahirupkeun mesinna masih didug-deg kénéh. Makana leuwih ngeunah numpak karéta, komo lamun masinis geus nabeuh klakson karétana, "Kuiiik...kukuiiik...!" Beuh kelar héh ngadéngéna, asa ngeunah tah kana ceuli.

Jaman harita, ka mamana kami jeung kolot atawa ulin jeung babaturan pasti naék karéta. Biasa, bari jeung tilok mayar téa, ma'lum ja ngaranna géh budak leutik ieu. Hiji

NGARAKSA BASA

Kelas VII SMP/MTs

waktu, mun teu salah, harita kami kelas opat SD, duaan jeung babaturan kami numpak karéta ka Rangkas, maksudna endeuk meuli bola. Duitna meunang papatungan sabatur-batur. Di Rangkas, saperti biasa kami ulin di statsion, ja resep neuleu hulu karéta galedé, harideung. Can deui panginuman karéta aya hampir di sakabéh halteu karéta.

Kadang lamun keur boga duit, kami sok nongton heula di bioskop Apollo atawa Suminar. Ari karesep kami mah film Bruce Lee, Chen Lung, Yasaki Kurata, Oma Irama, atawa Benyamin.

Sanggeus bérés meuli bola di toko langganan, laju kami balik naék karéta deui. Ngan pas saméméh halteu Cibuah, éta galinding karéta nu buri coplok. Atuh kami abrug-abrug. Hawa ku panik, kami jeung babaturan luncat nyalametkeun awak. Untungna kami luncat ka sawah, ngan téa awak kami lagedug ku leutak, babaturan kami géh sarua baé.

Bari jeung haté ngadégdég, ahirna kami balik, leumpang ti halteu Cibuah sampé ka halteu Pasir Tangkil.

Hiji waktu deui, harita usim radang ramo leungeun, kami sabatur-batur sakelas naék karéta ka Cipanas. Di deukeut halteu Cikuya bari jeung teu baroga duit kami naék dina hulu karéta. Bari jeung kakebulan ku haseupna, atuh beungeut harideung kabéh.

Sampé di halteu Cikuya, kami sabatur-batur langsung adu lumpat ka Cipanas. Numimiti diasupkeun kana éta cai panas nyaéta ramo anu raradang, panas tapi ngeunah kana bool-bool.

Can deui lamun kami leuleumpangan jeung indung, kadang-kadang mah ngahaja ka halteu Kadomas ngan saukur hayang dahar jeung lauk déngdéng ja ngeunah jasa éta déngdéng Kadomas mah.

Hanjakalna, éta karéta terus euweuh. Kami sok sering molohok dina jambatan Cikupa, ngabayangkeun masa-masa kajayaan karéta Rangkas-Labuan.

(Diropéa tina: www.pahoman.org)

Karangan: Ajie Quinn

Maham Eusi Bacaan

Pikeun maham bacaan di luhur, geura jawab pananya di héndép!

1. Waktu keur iraha éta pangalaman buat karéta kaalamanana?
2. Karéta jurusan naéun cenah nu aya harita?
3. Ku naeun jaman harita masarakat leuwih milih naék karéta tibatan mobil?
4. Tujuan mimitina deuk naeun cenah buat karéta éta?
5. Ku naeun deui cenah maranéhna resep arulin di stasion?
6. Sangkan naeun ramo nu raradang eta diasupkeun kana cai panas?
7. Naeun sesebutan pikeun jalma nu nyupiran karéta?
8. Naeun nu dilakukeun ku maranéhna waktu galinding karéta nu buri coplok?
9. Di mana coplokna galinding éta karéta?
10. Kumaha kuari aya kénéh teu éta karéta?

Pancén 1

Sanggeus maranéh niténan karangan di luhur, geura diskusikeun karangan pangalaman jeung babaturan sakelompok, anu ngawengku: judul karangan, eusina unggal paragraf, sarta kacindekanana!

Pancén 2

Cing saha di antara maranéh anu boga pangalaman nyaba ka hiji tempat? Buat naeun nyabana? Geura tulis éta pangalaman laju caritakeun bagilir di hareupeun kelas!

B. Pedaran

Bacaan di luhur ngébréhkeun pangalaman Ajie Quinn anu geus naék kareta baheula jeung pangalamanana nalika kakarétaan. Eta pangalaman pribadi Ajie Quinn leuwih jéntré deui ku lantaran dirina sorangan nu ngarasakeunana. Upama nilik dina ngawincik éta kajadian, nu dituliskeunana éstu nu karandapan ku dirina sorangan.

Kajadian anu karandapan ku Ajie éta hiji rékaman kajadian nu dipikaharen. Tangtu ka hareupna bisa jadi bahan ulikan, jeung sajarah. Maksudna, naon jadi sajarah, sabab kuari mah euweuh kareta anu ngaliwat ti rangkas kalabuankeun. Ari baheulamah masih jadi moda transportasi anu murah jeung dipikaresep ku masyarakat.

Ieu di handap aya deui conto karangan pangalaman pribadi, hég baca sarta bandingkeun jeung bacaan tadi di luhur!

Kasedih Mangsa Paturay

Harita poé Saptu, 26 Juni 2006 aya acara "Paturay Tineung" di sakola. Haté kuring kacida sedihna, sabab dina poé éta kuring kudu papisah jeung babaturan. Karasa kuring jeung babaturan sakelas asa deukeut pisan. Contona baé basa rék dilaksanakeunna ujian nasional, saacanna unggal kelas kudu ngayakeun "Paméran jeung Pagelaran Seni Rupa". Nu dipeunteun tina acara éta salah sahijina nyaéta kakompakan ti unggal kelas. Puguh waé daék teu daék kuring jeung babaturan kudu bisa gawé babarengan najan sok bari loba lalagaan ogé.

Acara paméran jeung pagelaran kawilang suksés Sanajan teu jadi pinunjul tapi bisa ngaraketkeun kuring jeung babaturan. Babaturan sakelas jadi leuwih deukeut pangpangna jadi sok ulin babarengan. Ngan ayeuna mah kagiatan saperti kitu tacan tangtu bakal kaalaman deui ku kuring. sabab kuring jeung babaturan kudu papisah.

Harita tabuh dalapan isuk-usik barudak kudu geus daratang. Ari kuring mah kudu datang tabuh lima subuh. Lain ngahaja hayang béda ti nu lian, ngan kabeneran kuring kapilih jadi pengantén dina éta acara Kuring kapilih kulantaran meunang peunteun panggedéna dina ujian sakola. Sanajan bari nundutan kénéh ogé kuring ngarasa surmanget pisan, sabab kasempetan saperti kieu can tangtu datang datang deui.

Ku lantaran subuh kénéh, tangtuna di jalan ogé can loba jelema. Asa sieun ari rék indit sorangan mah. Ku kituna kuring ménta dianteur ka Té. Barang geus nepi ka sakola, kuring tuluy didangdanan. Teu lila basa kuring keur didangdanan, torojol Dimas anu sarua rék jadi pangantén babarengan jeung kuring.

Acarana téréh dimimitian, kuring nangtung maké kabaya jeung sinjang dibarengan ku Dimas anu maké baju taqwa, sinjang, jeung bendo. Sakabéh babaturan nempo, aya nu muji, aya ogé nu sura-seuri. Karasa pisan bédana, anu biasana mah kuring ngan ukur nempo dina hajatan dulur atawa dina acara tv ayeuna kuring sorangan nu jadi pengantén.

Kacida bagja jeung bungah taya tandinganana, sok sanajan bari rada éra saeutik lantaran ningali babaturan nu séjén maké baju nu aralus. Alhamdulillah acara bérés dina waktu tilu jam. Tuluy kuring geuwat salin deui ku baju biasa. Kuring jeung babaturan sekelas ngarasakeun kasedih, tangtuna moal bisa kapohokeun éta pangalaman kuring . (Yani Rahmawati)

Naon rupa kasedih anu karasa sarta kaalaman ku nu nulis (Yani Rahmawati) tangtu kaalaman ogé kuinu séjén. Ngan bédana, tulisan Yani lain wae hasil pikiran, tapi bari numplekkeun batin atawa perasaanana. Atuh tangtu nu maca ge jadi milu ngararasakeun kasedihna.

Upama dibandingkeun jeung bacaan nu ti heula, "Beberesih Sésa Caah", tulisan Yani leuwih nyoko kana pangalaman batin tina hij kajadian, ari wacana nu ti heula leuwih nyoko kana rékaman kajadian. Jadi tulisan kajadian caah di Garut mah sipatna inpormatif, sanajan duanana ogé ditulis tina pangalaman nu karandapan ku pribadina séwang-séwangan.

Ieu di handap aya deui conto tulisan pangalaman pribadi, pék baca bari dibandingkeun deui jeung dua karangan di luhur!

Nyiar Sobat Anyar

Poé munggaran asup sakola, nu ngabasakeun ka abdi rupa-rupa pisan. Aya nu nyebut Nitis, Surti, malah aya nu nyebut Ingkang ogé. Tah, lebah nu pandeuri disebut mah abdi asa teu narima, da puguh ngaran Ingkang mah bau-bau ngaran lalaki.

Sapoé dua poé mah ukur wawuh munding wé jeung babaturan sakelas , iwal jeung batur sabangku, Rika jeung Hésti, rada akrab . Éta gé masih silih teuleuman watek séwang-séwangan, can wani banyol sieun kasigeung. Tah ari geus kitu mani sok hayang balik deui ka sakola heubeul, pangpangna mah sono ku babaturan. Ari ayeuna karasana ongkoh ramé bubuhan leuwih loba murid, tapi mani asa tiiseun. Karasa pisan kudu atiatina nyiar babaturan anyar.

Geus saminggu sakola mimiti loba kawawuhan, babaturan, malah nu geus akrab pisan ogé henteu ngan Rika jeung Hésti wungkul, katambahan ku Léní, lis, jeung Onéng. Atuh mimiti ngarasa resep sakola di SMP, henteu jiga poé munggaran sasat kawas hayam panyambungan. Komo ari pareng istirahat, abdi genepan babarengan jajan diwarung sakola.

Waktu tabuh kalima, Bapa Nana nu ngawulangkeun basa Sunda teu sumping, aya pambengan saurna mah. Di kelas raribut, marotah, pangpangna mah barudak

lalaki numarijah pisan . Arí barudak awéwé mah teu kitu-kitu teuing, komo kuring mah dina lalagaanna gé sok ilahar waé, inget kana cariosan ustad mangsa diajar ngaji, cenah awéwé mah kudu timpuh, mun seuri ulah ngakak teuing mun lalagaan ulah kamalinaan jiga lalaki, pamali cenah. Henteu kungsi papanjangan nanyakeun naon maksudna pamali.

Tilu conto bacaan di luhur ditulisna sawanda dina wangun pedaran (paparan). Naha pangalaman pribadi bisa ditulis dina wangun carita? Tangtu waé bisa, kapan teu saeutik buku-buku biografi gé nu ditulis saperti novel, anu penting eusina henteu méngpar tina riwayat hirupna.

Pangalaman pribadi nu ditulis dina wangun carita leuwih genah dibacana, henteu rengkeng teu jiga maca buku paélmuan.

C. Aspék Kabasaan

1. Narasi

Tilu bacaan di luhur (Beberesih Sésa Caah, Kasedih Mangsa Paturay, jeung Nyiar Sobat Anyar), kabéhanana ditulis dina karangan narasi. Malah dina bacaan Beberesih Sésa Caah mah aya bagian-bagian anu diébréhkeun atawa didéskripsikeun ogé.

Narasi nyaéta karangan dina wangun basa lancar anu nyaritakeun atawa ngalalakonkeun hiji kajadian. Ciri utama karangan narasi ayana runtuyan kajadian anu kaalaman. Ari déskripsi, nyaéta karangan basa lancar anu ngagambarkeun hiji hal kalawan tétéla.

2. Kecap Ngalegaan jeung Ngaheureutan

Dina bacaan aya kecap nu hartina ngalegaan jeung ngaheureutan. Geura urang cutat kalimahna.

(1) Waktu jam kalima, Bapa Nana nu ngawulangkeun basa Sunda teu sumping.

(2) Kuring inget kana cariosan ustad yén awéwé mah kudu timpuh.

Kecap bapa dina kalimah kahiji ilahara dipaké dina harti sesebutan anak ka kolotna nu lalaki dina hubungan pancakaki. Tapi, kiwari mah kecap bapa bisa dipaké ka lalaki saluhureun anu perlu dihormat. Jadi, kecap bapa hartina geus ngalegaan, atawa dipaké dina harti anu leuwih lega Ku sabab kitu, lamun urang ngareungeu aya jalma nyebut Bapa Présidén, tong dihartikeun atawa dianggap éta jalma anakna présidén.

Pon kitu deui, upama urang nyebut emang ka tukang dagang atawa tukang béca, lain hartina urang alona. Tah, kecap emang age kaasup kecap anu hartina ngalegaan. Dina basa Sunda, loba kénéh kecap anu hartina ngagésér jadi ngalegaan , Geura urang tataan, di antarana baé, aa, ceuceu, ibu, bibi, akang, ua, sadérék, ngalamar, jeung dunya.

Kecap ustad dina kalimah kadua, asalna tina basa Arab nu hartina guru. Ayeuna mah kecap ustad dipaké husus keur guru ngaji atawa keur jalma anu ngajarkeun

agama Islam wungkul. Jadi, hartina geus ngaheureutan. Buktina, jalma anu ngajarkeun matématika upamana, apan tara disebut ustad matématika!

Pon nya kitu kecap sarjana, kapan asalna mah hartina jalma anu luhung ku, élmu, jalma pinter. Ari ayeuna, najan jalma sakumaha pinter na ogé moal disebut sarjana lamun teu kungsi lulus ti perguruan tinggi mah. Dina basa Sunda loba kénéh kecap nu hartina ngaheureutan, di antarana baé motor, kitab, gorombolan, jeung oknum.

3. Ngalarapkeun Pakeman Basa

a. Babasan

Dina bacaan pangalaman pribadi kaunggel ungkara wawuh munding. Ungkara wawuh munding kaasup kana babasan nu hartina wawuh ngan saukur saliwat, henteu raket henteu loma. Nya kitu deui ungkara kawas hayam panyambungan nu kapanggih dina wacana di luhur tadi.

Ditilik tina strukturna, wawuh munding ukur mangrupa gabungan kecap tapi susunanana geus matok teu bisa dirobah atawa diganti ku kecap séjén. Tah, gabungan kecap saperti kitu nyaéta disebut bebasan. Cindekna, babasan nyaéta gabungan kecap anu geus matok dina harti lainsabenerna (harti injeuman).

Ari geus matok, hartina geus teu bisa dirobah deui, boh diganti kecapna boh dirobah susunanana. Upamana waé, kawas hayam panyambungan henteu bisa diganti jadi kawas meri atawa kawas entog panyambungan. Nya kitu deui henteu bisa dirobah susunanana jadi kawas panyambungan hayam.

Conto:

Babasaan séjénna:

1. atah anjang = langka nganjang
2. héjo tihang = teu betahan dina gawé, pundah-pindah waé
3. bodo aléwoh = bodo tapi daék tatanya
4. lésang kuras = teu bisa neundeun rejeki, béak baé
5. bulu taneuh = jalma nu ngandelkeun hirupna tina tani, patani
6. buntut kasiran = korét, medit
7. dibeuweung diutahkeun = dipikir dibulak-balik saméméh dilakukeun
8. dogdog pangréwong = pipilueun nyarita
9. gantung déngé = hayang kénéh ngadeéngékeun tapi kaburu tamat mantén
10. haréwos bojong = ngaharéwos tapi angger kadéngé ku batur

b. Kapamalian

Dina salah sahiji wacana nu geus dibaca aya ungkara, inget kana cariosan ustad mangsa diajar ngaji, cenah awéwé mah kudu timpuh, mun seuri ulah ngakak teuing mun lalagaan ulah kamalinaan, pamali, cenah. Henteu kungsi papanjangan nanyakeun naon maksudna pamali.

Najan henteu dijenétrékeun, tapi aya makna anu nyumput dina kecap pamali, henteu togmol dijelaskeun, paling cukup ku nyebut "pamali" anu biasana kedal dina pakeman basa.

Tah, dina kahirupan urang Sunda loba kapanggih pakeman basa (ungkapan-Ind.) salian ti babasan jeung paribasa. Eta pakeman umumna mah mangrupa ucapan (omongan) karuhun nu eusina ngandung kiasan.

Tampolana ucapan karuhun lamun seug dipesék mah ngandung atikan anu dibungkus. Da kitu biasana kolot baheula mah dina nepikeun ajaran atawa atikan tara togmol. Contona, maké kecap pamali téa

Nurutkeun makna aslina kecap pamali nyaéta sagala rupa nu bisa ngotoran awak (mala = kokotor, mali = nu nyababkeun kokotor, leutak nu ngalimpudan awak). Kadieunakeun, lantaran teu apal nyurahanana, kecap pamali sok dilalagaankeun jadi "paman diali", jiga dongéng nu sok dilalagaankeun jadi "ngabobodo budak céngéng" padahal eusina leubeut ku ajén-ajén atikan.

Pamali sagala kalakuan anu ngalanggar aturan naon baé nu tumerap di masarakat. Di jaman Pajajaran, saperti ceuk Drs. Saléh Danasasmita, pamali kudu diajarkeun ku indung-bapa ka anak-anakna; prinsip atikan di lingkungan kulawarga mangsa harita kudu ditekenkeun sangkan mibanda rasa salah jeung rasa era sacara saimbang.

Lian ti kapamalian, ucapan karuhun séjénna saperti cacandran (omongan karuhun nu aya patalina jeung kaayaan tempat/nagara), uga (tujuan nu aya patalina jeung parobahan penting ngeunaan kaayaan nagaraldaérah), caturangga (kaweruh pikeun mikanyaho perwatekan kuda), jeung totondé (tanda-tanda).

Conto

Ieu conto kapamalian di handap!

1. Ulah sok lalanggiran (nangkuban bari suku duanana dika uhurkeun), pamali, matak ditinggalkeun maot ku indung.
2. Ulah sok diuk dina lawang panto, pamali, matak nongtot jodo.
3. Ulah sasapu ti peuting, pamali, matak nyapukeun rijki.
4. Ulah diangir burit, pamali, bisi maot di pangumbaraan.
5. Ulah ngawur-ngawur uyah, pamali bisi nyeri tuur.
6. Ulah lalanggiran, pamali bisi paéh indung.
7. Ulah nyiduh sisi hawu, pamali bisi loba anak.
8. Ulah ngiihan ruhak, pamali bisi nyeri kiih.
9. Ulah diangir burit, pamali bisi paéh di pangumbaraan.
10. Ulah nyeungseurikeun hitut, pamali bisi ompong.
11. Ulah ngadiukan bantal, pamali matak bisul.
12. Ulah ngadahar cau sisina, pamali bisi kasingsal.

Ungkara kapamalian, aya nu bisa disurahan aya ogé anu henteu. Bisa disurahan maksudna masih kaharti ku akal, sanajan ukur dikira-kira. Upamana waé, ulah sasapu ti peuting, pamali, matak nyapukeun rijki. Ari sasapu ti peuting kapan kekebul bakal mulek di jero imah da henteu bari muka panto. éta kekebul upama kaseuseup tinangtu jadi kasakit. Lamun terus gering kapan kudu uubar

anu tangtuna gé baris ngaluarkeun duit. Kitu kira-kirana nu dimaksud matak nyapukeun rijki. Boh kapamalian anu bisa disurahan boh nu henteu, duanana ogé produk budaya karuhun Sunda.

c. Kaparigelan

Nuliskeun Pangalaman

Maranéh bisa nuliskeun pangalaman mangrupa karangan. Sangkan ngalancarkeun dina nuliskeunana, hadéna mah nyieun heula rangkay karanganana.

Eta rangkay karangan eusina mangrupa poko-poko pikiran anu ku urang arék ditulis. Saterusna eta rangkay karangan dijadikeun padoman, anu bisa dimekarkeun deui jadi sababaraha paragraf. Urang bisa nyieun rangkay karangan dina wangun kalimah wawaran atawa kalimah pananya. Anu leuwih gampang mah upama urang ngagunakeun kalimah pananya. Pikeun mekarkeunana tinggal ngajawab eta pananya dina wangun pedaran anu lengkep.

Minangka contona, tengetan rangkay karangan ieu di héndép!

Jejer: "Pangalaman Diajar Nabeuh Bedug"

Rangkay karangan:

1. Naeun tujuanana diajar nabeuh bedug?
2. Iraha waktuna diajar nabeuh bedug?
3. Ka saha diajar nabeuh bedugna?
4. Saha baé anu diajar nabeuh bedug?
5. Kumaha prak-prakanana diajar nabeuh bedug?
6. Naeun baé pangalaman salila diajar nabeuh bedug?
7. Kumaha pamanggih maranéh kana prak-prakan nabeuh bedug?
8. Naeun hikmahna keur maranéh tina éta kagiatan?

Sangkan jadi tulisan anu gembleng, pedaran anu meunang mekarkeun tina rangkay karangan éta kudu diropéa deui. Kitu deui palebah heula-pandeurina. Anu jelas, nyieun rangkay karangan dina wangun kalimah pananya éta bakal karasa leuwih gampa ng mekarkeunana ti batan ngagunakeun kalimah wawaran.

Geura kuari maranéh nyieun rangkay karangan tina pangalaman sorangan, anu jeurna pilih salasahiji ieu di handap!

1. Pangalaman waktu milu pasanggiri.
2. Pangalaman bulan puasa mimiti di lembur.
3. Pangalaman waktu mimiti asup ka SMP.
4. Pangalaman anu moal kapopo hokeun waktu sakola di SD.
5. Pangalaman milu kagiatan ékstrakurikulér.

Eta rangkay arangan ulah waka dijudulan, sabab biasana judul mah ditangtukeunana sanggeus karangan réngsé. Judul biasana henteu méncog tina jejer karangan anu ku urang dipilih.

Kuari urang mekarkeun rangkay karangan anu jejerana "Pangalaman Diajar Nabeuh Bedug". Pék ku maranéh lengkepan nepi ka jadi karangan anu nyaritakeun pangalaman nabeuh bedug, boh di sakola boh di lembur.

Upama rangkay karangan anu mangrupa kalimah pananya téa dileungitkeun, tulisan di luhur geus jadi karangan anu gembleng. Sanajan kitu, sangkan leuwih narik ati deui, maranéh bisa nambahkeun paguneman anu luyu jeung eusi karanganana.

Pék kuari jieun tulisan di luhur éta jadi karangan anu gembleng!

Pancén 3

Geura kuari maranéh nyieun karangan dumasar kana pangalaman sorangan. Jejerana pilih salasahiji!

1. Pangalaman waktu peré sakola.
2. Pangalaman bulan puasa di lembur.
3. Pangalaman basa mimiti asup ka SMP.
4. Pangalaman anu moal kapopohokeun waktu sakola di SD.
5. Pangalaman anu pikabungaheun.
6. Pangalaman anu pikaseurieun atawa lucu.
7. Pangalaman anu piasieuneun.

Pangaweruh Basa

Kalimah Pananya

Dina pangajaran ti heula, maranéh geus diajar ngeunaan kalimah paréntah anu mangrupa bagéan tina fungsi kalimah. Salian ti éta, aya kalimah pananya deuih. Dina waktu latihan nuliskeun pangalaman, maranéh geus ngagunakeun kalimah pananya pikeun nyieun rangkay karangan.

Kalimah pananya nyaéta kalimah anu dipaké pikeun nanyakeun hal atawa jalma. Dina wangun tinulis kalimah pananya ditungtungan ku tanda tanya (?).

Saméméh neruskeun medar ngeunaan kalimah pananya, urang medar heula ngeunaan kecap pananya. Ari sababna, umumna kalimah pananya teu bisa dileupaskeun tina kecap pananya. Sanajan aya ogé kalimah pananya anu henteu ngagunakeun kecap pananya.

Kecap pananya nyaéta kecap anu dipaké pikeun gaganti hal anu ditanyakeun atawa pikeun ngukuhan anu geus dipikanyaho. Kecap pananya dina basa Sunda nyaéta

- 1) **Naeun**, dipaké pikeun nanyakeun barang, hal, sasatoan, jeung tutuwuhan.
 - Naeun éta anu katabrak mobil?
 - Naeun anu karasa?

- 2) **Saha**, dipaké pikeun nanyakeun jelema.
 - Saha anu teu sakola?
 - Saha itu nu maké baju beureum, dak, geulis amat?
- 3) **Mana**, dipaké pikeun nanyakeun tempat atawa hal.
 - Urang mana Pa Pipin éta?
 - Mana jojong nu ti Rangkas téa?
- 4) **Iraha**, dipaké pikeun nanyakeun waktu.
 - Iraha endeuk ka Cibolégér?
 - Iraha balikna nu ti Sawarna?
- 5) **Ku naeun**, dipaké pikeun nanyakeun kalakuan jeung sabab musabab hiji kajadian.
 - Ku naeun Tatang ti tatadi ngeluk baé?
 - Ku naeun éta leumpang ingkud-ingkudan?
- 6) **Naha**, dipaké pikeun nanyakeun kalakuan, sabab musabab, jeung kaayaan hiji hal.
 - Naha manéh teu milu olah raga?
 - Naha Kaka teu nyaho kuari aya sérén taun?
- 7) **Kumaha**, dipaké pikeun nanyakeun kaayaan hiji hal atawa cara ngalakukeun hiji hal.
 - Kumaha carana éta nyieun angeun lada?
 - Kumaha éta ujian lancar?
- 8) **Sabaraha**, baraha dipaké pikeun nanyakeun jumlah jeung bilangan.
 - Sabaraha urang éta nu deuk milu ka Tanjung Lesung?
 - Baraha hargana éta kadu di Haji Arip?

Salian ti ngagunakeun kecap pananya saperti conto di luhur, aya sababaraha cara deui pikeun ngawangun kalimah pananya, di antarana:

1. Maké kecap naha enya di hareupeun kalimah wawaran.
Contona:
 - 1) a. Kang Yayan urang Ciujung.
 - b. Naha enya Kang Yayan urang Ciujung?
 - 2) a. Kamari Tatang jalan-jalan ka Cilegon.
 - b. Naha enya kamari Tatang jalan-jalan ka Cilegon?
2. Ngarobah lentong (intonasi) kalimah jadi lentong kalimah pananya. Dina wangun tinulis ditandaan ku tanda pananya di tungtungna.
Contona:
 - 1) a. Manéhna murid SMP.
 - b. Manéhna murid SMP?
 - 2) a. Itoke lanceukna Otoy.
 - b. Itoke lanceukna Otoy?
3. Malikkeun susunan kecap kalimah wawaran.
 - 1) a. Manéhna éta anak pulisi.
 - b. Anak pulisi manéhna éta?
 - 2) a. Rudi balik ti heula.
 - b. Balik ti heula éta Rudi?

4. Ngagunakeun kecap lain atawa lén.
Contona:
 - 1) a. Urang éta kudu tumut kana guru.
b. Urang éta kudu tumut kana guru, lén?
 - 2) a. Manéhna mah moal milu ka Sérang.
b. Lain manéhna mah moal milu ka Sérang?

Pancén 4

Lengkepan kalimah pananya di handap ku kecap pananya anu merenah!

1. anu rék milu ka Cigeulis?
2. nu gering téa, geus aya mendingna?
3. manéh rék ulin ka Jiput?
4. motor manéh éta, Wan?
5. urang anu kuari teu sakola?
6. kamari manéh teu nongton ubrug?
7. sababna loba turis anu datang ka Tanjung Lesung?
8. ongkosna ti Sérang ka Labuan kuari?

D. Latihan

1. Ngalarapkeun Babasaan

Larapkeun babasaan di luhur kana kalimah ieu di handap!

1. Tabungkeun atuh boga duit ari rumasa mah.
2. Pun Aki mah... sanés padamel negri.
3. Ongkoh ngaharéwos cenah rusiah, tapi tarik sarua wé jeung
4. Rumasa kuring mah... jeung dulur matak teu deukeut gé.
5. Sok matak ari manéhna geus cacarita bakat ku resep.
6. Punten abdi ngiring mairan, ah étang-étang... wé.
7. Ari jadi jelema kudu ulah bodo katotoloyoh.
8. Jalma ... kitu mah tong diarep-arep teuing bakal barang béré.
9. Teuing geus sabaraha kali mah pundah-pindah gawéna keuna kana babasaan
10. Ari rék nyieun kaputusan kudu ... ngarah teu kaduhung ahirna.

2. Nyusun Pangalaman

- a. Hég jieun karangan tina pangalaman hidep poé kamari, ti mimiti hudang subuh, indit ka sakola, balik ti sakola, tepi ka peuting rék golédag saré. Karangan kudu lengkep ngawincik kagiatan nu kaalaman ku hidep poë kamari.
- b. Cik tuliskeun rupa-rupa pangalaman hidep waktu keur sakola di SD. Pangalaman anu aya patalina jeung kagiatan diajar, boh nu pikaresepeun boh nu henteu pikaresepeun atawa pangalaman nu pikasediheun. Ditulis masing marélé dina wangun karangan narasi.

3. **Niténan Kecap Ngalegaan jeung Ngaheureutan**

Téangan saeutikna lima kecap nu hartina ngalegaan jeung nu ngaheureutan. Diténan tina bacaan-bacaan di luhur, larapkeun kana kalimah!

Kecap Ngalegaan:

1.
2.
3.
4.

Kecap Ngaheureutan:

1.
2.
3.
4.

Kamus Leutik

1. **buat** = naék, numpak
2. **radang** = cénang bucat nu teu terus cageur, biasana sok terus nanahan
3. **ngawengku** = ngurung
4. **karandapan** = kaalaman
5. **sisirangan** = pahili pasanganana, henteu nyetél, upamana baé sendal atawa sapatu
6. **pasanggiri** = kasempetan pikeun némbongkeun kabisa masing-masing dina widang kabudayaan, saperti pasanggiri maca sajak, pasanggiri tembang Sunda, jsb.
Ari dina widang séjén mah, saperti olahraga tara ieuh disebut pasanggiri, biasana sok disebut “lomba”, “balap”, jsb.
5. **reueus** = ngarasa gedé bagja leuwih ti batur
6. **pamilon** = anu miluan, basa Indonésiana “peserta”
7. **rangkay** = raraga, rangka

E. Kuis Interaktif

Klik Didieu

DAFTAR PUSTAKA

- Ekadjati, E. S. (2005). *Kebudayaan Sunda: Suatu pendekatan sejarah*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Hidayat, A. (2014). *Kaulinan barudak Sunda: Nilai pendidikan karakter dalam permainan tradisional*. Bandung: Humaniora.
- Iskandarwassid, & Sunendar, D. (2011). *Strategi pembelajaran bahasa*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Mangoendikaria, Mas. (2014). *Kamus Sunda Dialek Banten*. Banten: Dinas Kebudayaan dan Pariwisata Provinsi Banten
- Mulyana, Y. (2010). *Tatakrama basa Sunda*. Bandung: Penerbit Kiblat Buku Utama.
- Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa. (1995). *Kamus Umum Basa Sunda*. Bandung: Pustaka Setia.
- Rosidi, A. (2011). *Ensiklopedi Sunda: Alam, manusia, dan budaya termasuk budaya Cirebon dan Betawi*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Suryalaga, H. R. (2004). *Sastra Sunda buhun jeung modéren*. Bandung: Alumni.
- Sutisna, D. (2017). *Kakawihan jeung kaulinan barudak Sunda*. Bandung: Balai Bahasa Jawa Barat.
- <https://www.pahoman.org/>

Uyung Amilul Ulum, M.Pd. lahir di Karangtanjung, Kabupaten Pandeglang, Banten, tanggal 18 Maret 1968, ti pasangan Maknun Sukri jeung Siti Aminah. Salaku anak kadua tina opat dulur. Ramana nyaéta guru jeung Ibuna mangrupa Ibu rumah tangga.

Pendidikan Uyung Amilul Ulum ti mimiti SD Kadumerak 4, Kelurahan Kadumerak, Kecamatan Karangtanjung, Kabupaten Pandeglang, laju neruskeun ka SMPN Cadasari (Nu kuari SMPN 1 Karangtanjung). Sanggeus lulus SMP, anjeunna neruskeun sakola ka SPG Negeri Pandeglang.

Pendidikan SD, SMP, sarta SPG dijalankeun di kabupaten nu sarua. Anjeunna pernah kuliah sataun di UNILA Lampung laju pindah ka IKIP Bandung, jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia program D3, laju ngaréngsékeun S-1 na di UT, S-2 na di UNTIRTA. Kuari keur ngaréngsékeun tugas akhir nyusun disertasi di perguruan tinggi nu sarua (UNTIRTA) prodi Teknologi Pendidikan. Anjeuna kuari ngaping mahasiswa, ogé dipercanten salaku Kaprodi PBSI (Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia) di STKIP Mutiara Banten.

Prof. Dr Asep Muhyidin, M.Pd., di lahirkeun di Bandung 7 April 1976. Anjeuna Guru Besar Pendidikan Bahasa Indonesia di Fakultas Keguruan dan Ilmu Pendidikan (FKIP) Universitas Sultan Ageng Tirtayasa (UNTIRTA) salaku Ketua Program Doktor Pendidikan UNTIRTA. Anjeunna nyepeng rupa-rupa posisi penting lianna, kaasup anggota Sénat Universitas, sarta boga pangalaman salaku panaséhat ahli. konsultan, oge pengurus di berbagai organisasi profesional sarta pamerintahan. Anjeuna promotor dina ngaréngsékeun tugas ahir nyiapkeun disertasi pangarang (Uyung Amilul Ulum).

Dr. Ujang Jamaludin, M.Si., M.Pd. dosen tetap di Pendidikan Dasar Universitas Sultan Ageng Tirtayasa (UNTIRTA). Anjeuna lahir 1 Agustus 1977. Lulus S-1 Sarjana Pendidikan ti Universitas Pasundan (UNPAS) tahun 2000, neruskeun S-2 ka Universitas Padjajaran (UNPAD) lulus Magister Sains (M.Si.) tahun 2003, neruskeun deui ka Universitas Pendidikan Indonesia (UPI), lulus Magister Pendidikan (M.Pd.) tahun 2008, sarta ngaraih gelar Doktor Pendidikan tahun 2020 ti Universitas Negeri Jakarta (UNJ). Dr. Ujang Jamaludin, M.Si., M.Pd. ngajabat Kapala Jurusan

Pendidikan Profesi Guru (P PG) Fakultas Keguruan dan Ilmu Pendidikan Universitas Sultan Ageng Tirtayasa (UNTIRTA) periode 2020–2024. Anjeuna kapromotor dina ngaréngsékeun tugas ahir nyiapkeun disertasi Ujung Amilul Ulum.

Penerbit :

STKIP MUTIARA BANTEN

Jl. Stadion Badak no. 2

Pandeglang